

สมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๒

พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒

คำนำ

การศึกษาพุทธประวัติให้ประโยชน์สำคัญ ๒ ประการ คือ ในด้านการศึกษา ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติตน ทำให้ได้ทราบว่าชาติของตนเป็นมาและมีความสำคัญอย่างไร เป็นต้น ในด้านการปฏิบัติ ทำให้ได้แนวทางในการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ อันเป็นทางนำความสุขความเจริญมาสู่ตนตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัตินั้น พระพุทธเจ้าพระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาทรงกำเนิดในประเทศอินเดีย เมื่อประมาณกว่า ๒๖๐๐ ปีมาแล้ว สถานที่ที่พระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ เสด็จจาริกเผยแผ่พระศาสนา ตลอดจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน และพระสงฆ์สาวก ได้ดำรงสืบต่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังประเทศต่าง ๆ ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เรียกกันว่า พุทธภูมิ แม้สภาพสถานที่เหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ก็ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาและการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พิจารณาเห็นความสำคัญของการศึกษาพุทธประวัติ จากพุทธภูมิดังกล่าวมานี้ จึงได้เสนอคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เพื่อจัดทำสมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชนขึ้น จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ พระผู้ทรงเป็นพุทธมามกะ และองค์อัครศาสนูปถัมภกแห่งพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาเป็นประจำชาติ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ได้เห็นชอบตามที่คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมเสนอ และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำสมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชนขึ้นดำเนินการ คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจฯส่วนหนึ่งได้เดินทางไปถ่ายภาพสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในประเทศอินเดียและเนปาล ๒ ครั้ง และส่วนหนึ่งได้ประพันธ์คำกลอนพุทธประวัติสำหรับประกอบภาพพุทธภูมิ และได้ร่วมกันตรวจสอบคำกลอน และจัดภาพ ทำคำอธิบายภาพ จัดเป็นต้นฉบับขึ้น เสนอคณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่

คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม จึงได้ดำเนินการจัดพิมพ์สมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชนนี้ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรภูมิพลอดุลยเดชฯ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ หวังว่า สมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน จะเป็นเครื่องมือส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ให้สังคมไทยมีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ตลอดไป

พลเอก
(บุญศักดิ์ กำแหงฤทธิรงค์)
ประธานอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

๑ เมษายน ๒๕๔๒

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๒)
สารบัญ	(๓)
น้อมบูชาพระรัตนตรัยใสพิสุทธิ์	๑
๑. เชิญทวยไทยชาวพุทธรำลึกถึง	๕
๒. แดนพุทธภูมิผ่องปองคำนึง	๒๕
๓. ลุมพินีที่ซึ่งทรงสมภพ	๔๕
๔. อโนมานทีที่บรรพชา	๖๕
๕ พุทธคยาตรัสรู้อยู่แจ้งจบ	๘๕
๖. สารนาถปฐมเทศนานบ	๑๐๕
๗. สี่สิบห้าปีครบโปรดปวงชน	๑๒๕
๘. กุสินาราเสด็จสู่ปรินิพพาน	๑๔๕
๙. ด้วยดวงมานศรัทธาโอฬาร์ผล ประเทศชาติศาสน์กษัตริย์พิพัฒน์พล ไทยล่วงพ้นภัยพิบัติสวัสดี	๑๖๕
หนังสือสำนักราชเลขาธิการอนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒	๑๙๒
คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ	๑๙๓
คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม	๑๙๓
คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือสมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน	๑๙๔

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อน พวกภิกษุอยู่จำพรรษาในทิศทั้งหลายย่อมมาเพื่อเฝ้าพระตถาคต พวกข้าพระองค์ย่อมได้เห็น ได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้น ผู้ให้เจริญใจก็โดยกาลล่วงไปแห่งพระผู้มีพระภาค พวกข้าพระองค์จักไม่ได้เห็น ไม่ได้เข้าไปนั่งใกล้พวกภิกษุผู้ให้เจริญใจ

ดูกรอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง เป็นไฉน คือ

๑. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตประสูติ ในที่นี้

๒. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในที่นี้

๓. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตตรธรรมจักรให้เป็นไป ในที่นี้

๔. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้แล เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา

ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เที่ยวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาละลง ชนเหล่านั้นทั้งหมด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๑๐ ข้อ (๑๓๑)

น้อมบูชาพระรัตนตรัยใสพิสุทธิ์

กรองกลอนกานท์ภาพเพียงมาเรียงร้อย
ต่างธูปเทียนพานพลอยสร้อยบุปผา
กราบเบญจางคประดิษฐ์จิตภาวนา
น้อมบูชาพระพุทธองค์ผู้ทรงคุณ
พระปัญญา พระกรุณา พระวิสุทธิ์
เป็นเอกอุตม์พระคุณามาเกื้อหนุน
ไหว้พระธรรมล้ำค่าอ่าอดุลย์
บวรบุญบำเพ็ญเย็นชีวัน
ไหว้พระสงฆ์สาวกผู้เผยแผ่
นำสุขแก่ชาวโลกพ้นโศกศัลย์
ครบพระไตรรัตนะอภิวันท์
ที่พึ่งอันสูงสุดมนุษยชน

กปิลา
กัมโพช
ตักศิลา
ธิเบต
อะเคมินิค
เอมบิริ
คันธาระ
อราโคเซีย
น.อิรินทุ
สะกะระ
น.วิชาลา
น.โอรวะดี
น.สุรสวดี
ทุรุ
หิมาลัย
ปัญจาคะ
สาวัตถี
มักลยะ
สุวเสนะ
น.สินธุ
เดโดเจีย
โกศล
โกสัมพี
มัลละ
กะปิลวัตถุ
วิเทหะ
ไวสาลี
วังสะ
กาสี
เจตี
อุชเชนี
ปาฏลีบุตร
มคธ
อังคะ
อะวันตี
คด
นาลันทา
ราชคฤห์
น.นัลละตา
น.มหานที
น.เนรัญชรา
น.ตะปี
วิทาภะ
โกธา
มัลลกะ
กาลิงคะ
อ่าวเบงกอล
อัสมากะ
ทักษิณปถะ
น.โคธาวารี
อันธระ
น.กฤษณา
อินเดีย
สมัยพุทธกาล
ลังกา

รัสเซีย
อิหร่าน
อัฟกานิสถาน
แคชเมียร์
จีน
แผนที่ปัจจุบัน
ปากีสถาน
เนปาล
ภูฐาน
อินเดีย
บังคลาเทศ
พม่า
เวียดนาม
ลาว
ไทย
กัมพูชา
ศรีลังกา
มาเลเซีย

๑

เชิญทวยไทยชาวพุทธรำลึกถึง

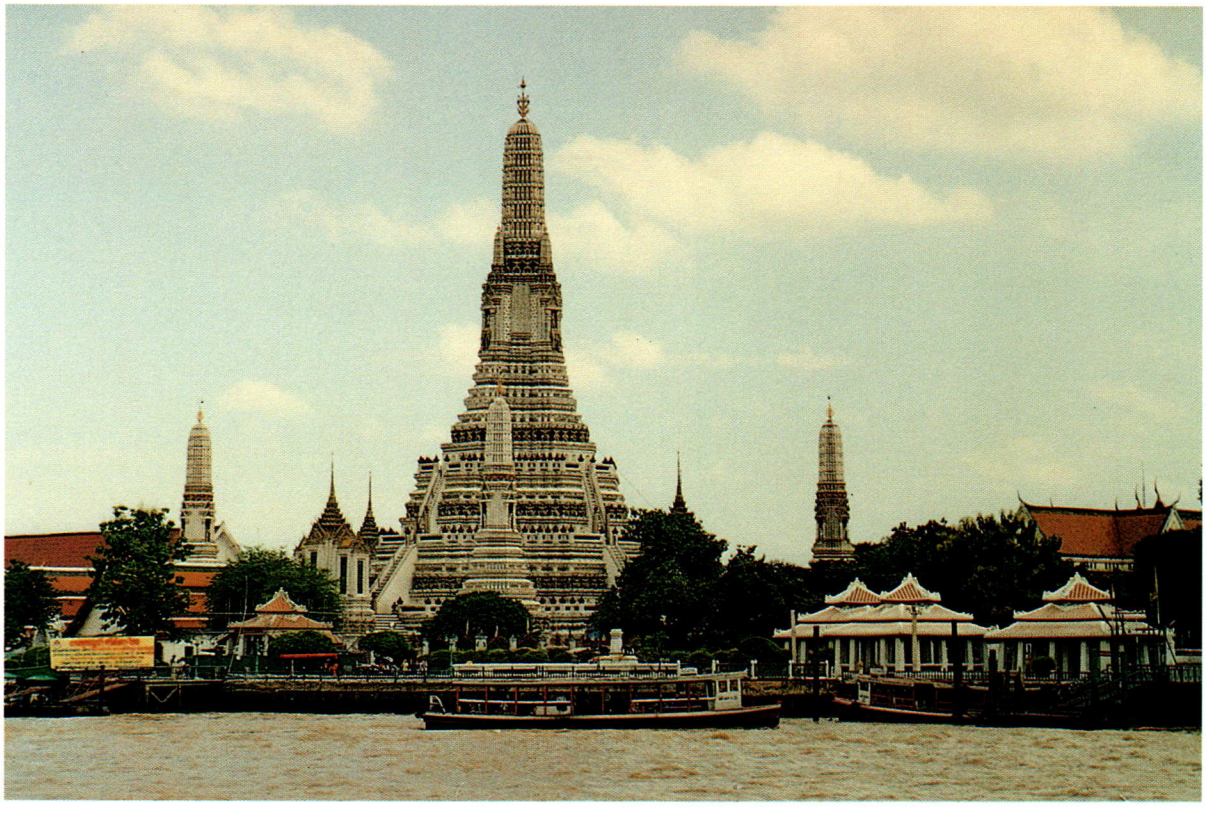

๑.๑

ประเทศไทยมีประวัติอย่างชัดแจ้ง
ดินแดนแห่งความสงบประสบผล
ปูชนียสถานตระการสกล
พุทธศาสนิกชนสร้างสรรค์ไว้
พระพุทธศาสน์จึงเป็นพระศาสนา
ประจำชาติสืบมาพิสูจน์ได้
ควรที่เราดำรงดุจธงไชย
เพื่อชาวไทยสันตินิรันดร

๑.๒

พระมหากษัตริย์เจ้าจอมศิระ
ทรงเป็นพุทธมามกะอดิศร
แผ่พระกรุณาประชากร
เอื้ออาทรอวยธรรมล้ำเลิศนัก
เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก
พระบารมีป้องปกแจ้งประจักษ์
ทุกศาสนานั้นพระองค์ทรงพิทักษ์
ราษฎร์จงรักสงบสุขทุกข์บรรเทา

๑.๓

พระพุทธศาสน์สอนอะไรเวไนยชน
สอนการพัฒนาตนพ้นความเขลา
คือ ละเว้นความชั่วที่มัวเมา
ความโลภ โกรธ หลง เราต้องลดลง
อีกกระทำความดีให้ถึงพร้อม
มโนน้อมกุศลกรรมตามประสงค์
ชำระจิตบริสุทธิ์ผุดผ่องตรง
เทอดธำรงศีล สมาธิ ปัญญา

๑.๔

พุทธศาสนิกชนมีที่พึ่ง
ดวงแก้วซึ่งครบสามงามนักหนา
หนึ่งพระพุทธพระบรมศาสดา
บ่มปัญญาช่วยคนพ้นทุกข์ร้อน
สองคือองค์ธรรมะอริยสัจ
ความจริงที่ชี้ชัดทรงสั่งสอน
สามพระสงฆ์สืบศาสนาให้ถาวร
เผยแผ่ธรรมนำพรแก่ชีวิน

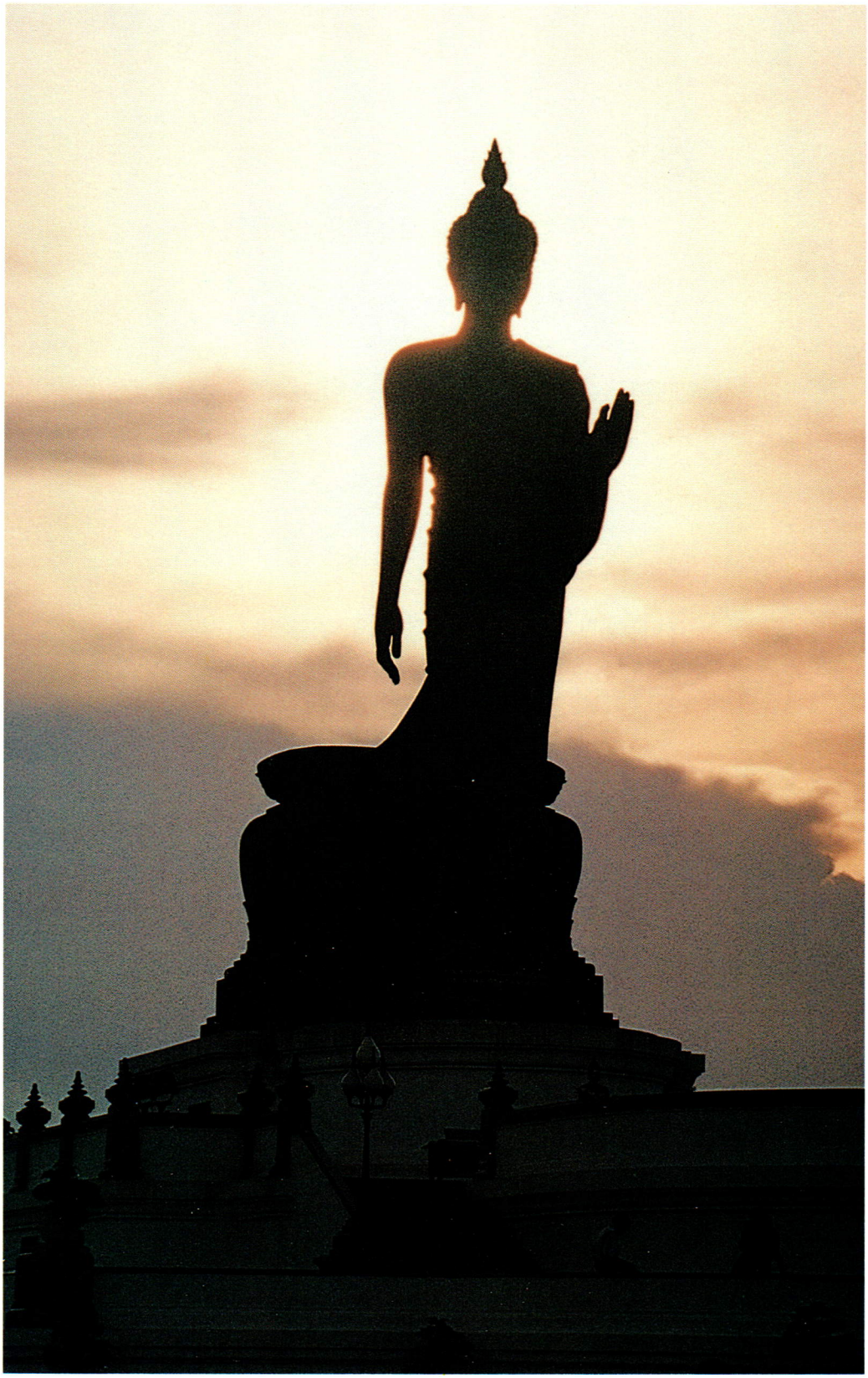

๑.๕

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงสืบค้นต้นเค้าทุกข์ทั้งสิ้น
แสวงทางหลุดพ้นปวงมลทิน
เอกอภิญญาญาณนิพพานพบ
สัพพัญญุตรัสรู้เองโดยชอบ
เป็นคำตอบแจ่มกระจ่างทางสงบ
พร้อมทาน ศีล ภาวนา น่าน้อมนบ
โลกเคารพพระศาสดาด้วยบารมี

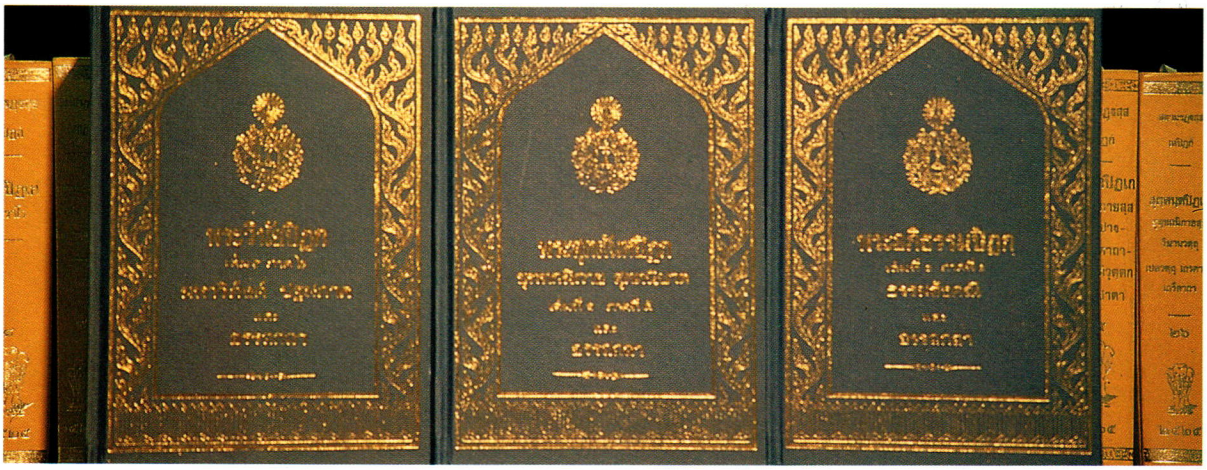

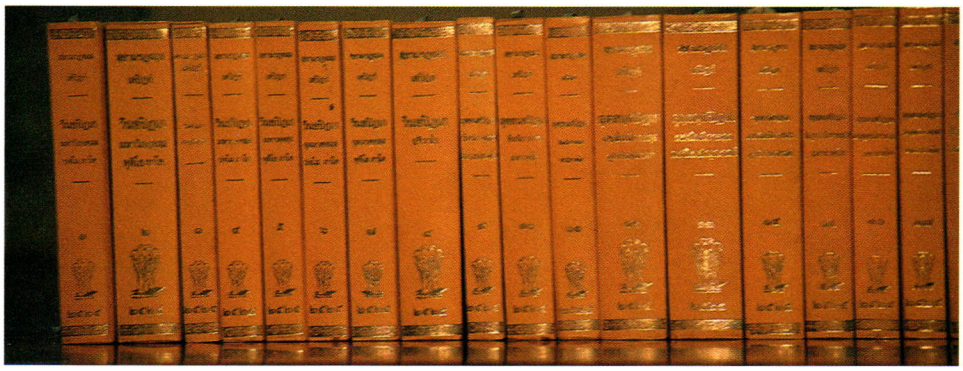

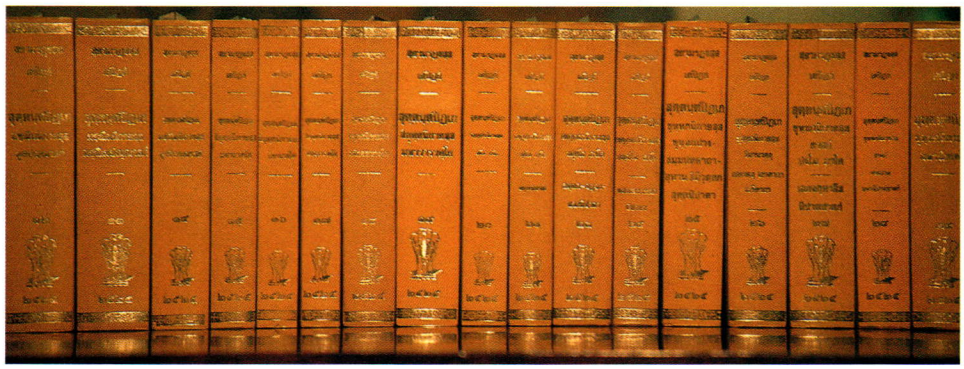

๑.๖

คำสั่งสอนมีในพระไตรปิฎก
ครบสามส่วนสาธกอย่างถ้วนถี่
วินัยปิฎกยกกฎกำหนดมี
สุตตันตศาสนีฝ่ายธรรมะ
ส่วนที่สามอภิธัมมปิฎก
บรรยายยกลึกล้ำธัมมัตถะ
เป็นคัมภีร์แห่งพุทธศาสนะ
คือสาระวางไว้ได้เป็นแนว

๑.๗

พระอริยสงฆ์สาวกพระศาสดา
สืบพระพุทธศาสนานำดวงแก้ว
คือพระธรรมแจ่มจ้าประภาแพรว
ให้ชาวโลกได้แผ้วผ่องหทัย
พระสงฆ์มีสี่คู่แปดบุคคล[๑]
ล้วนบรรลุมรรคผลพิสุทธิ์ใส
แม้พระสมมติสงฆ์ก็จงใจ
นำพระศาสน์สืบไปตลอดกาล

---

[๑] พระสงฆ์เป็นอริยบุคคล ผู้บรรลุธรรมวิเศษ มีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น มี ๔ คู่ ๘ บุคคล คือ
พระโสดาบัน คู่หนึ่ง ได้แก่ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
พระสกทาคามี คู่หนึ่ง ได้แก่ พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผล
พระอนาคามี คู่หนึ่ง ได้แก่ พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผล และ
พระอรหันต์ คู่หนึ่ง ได้แก่ พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

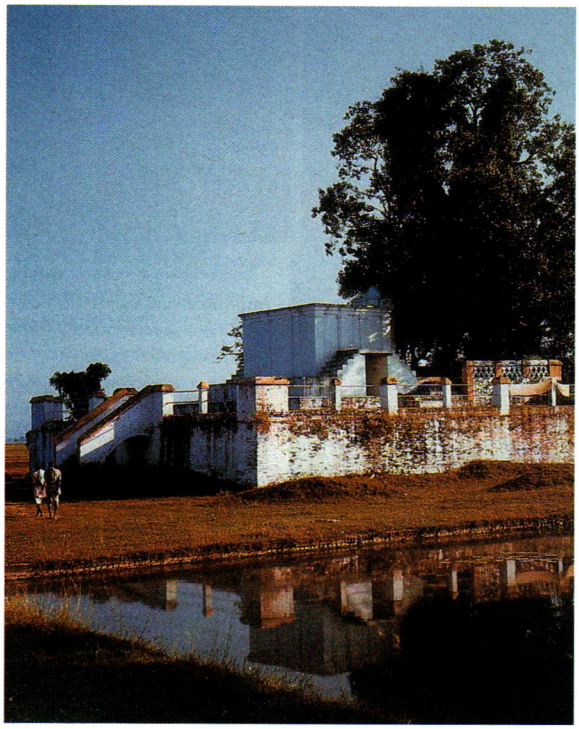

สถานที่ประสูติ ลุมพินี

สถานที่ตรัสรู้ พุทธคยา

สถานที่แสดงพระปฐมเทศนา สารนาถ

สถานที่ปรินิพพาน กุสินารา

๑.๘

นบพระรัตนตรัยได้รำลึก
ควรย้อนนึกสังเวชนียสถาน
ที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน
แหล่งประทาน**พระปฐมเทศนา**
เป็นดินแดนแคว้นมัธยมประเทศ
ชาวพุทธพึงสังเกตรู้คุณค่า
อนุสรณ์เตือนจิตคิดตรึงตรา
ด้วยศรัทธากราบไหว้ชื่นใจนัก

พระสถูปสาญจิ

วัดมหาวัน เวสาลี

วัดเชตวันมหาวิหาร สาวัตถี

มหาวิทยาลัยนาลันทา

เบญจคีรี ราชคฤห์

๑.๙

รวมพุทธสถานสำคัญสี่
มหาสถูปสาญจี เป็นศรีศักดิ์
เวสาลี สาวัตถี ที่ทรงพัก
เผยแผ่หลักสัจธรรมนำชีวิต
ราชคฤห์ - นาลันทา มหาสถาน
แหล่งสืบสานพุทธศาสน์อันศักดิ์สิทธิ์
เป็นมงคลเกิดสิรินิรมิต
พึงน้อมจิตพากเพียรใฝ่เรียนรู้

ชมพูทวีป

แสดง มหาชนบท
ในสมัยพุทธกาล

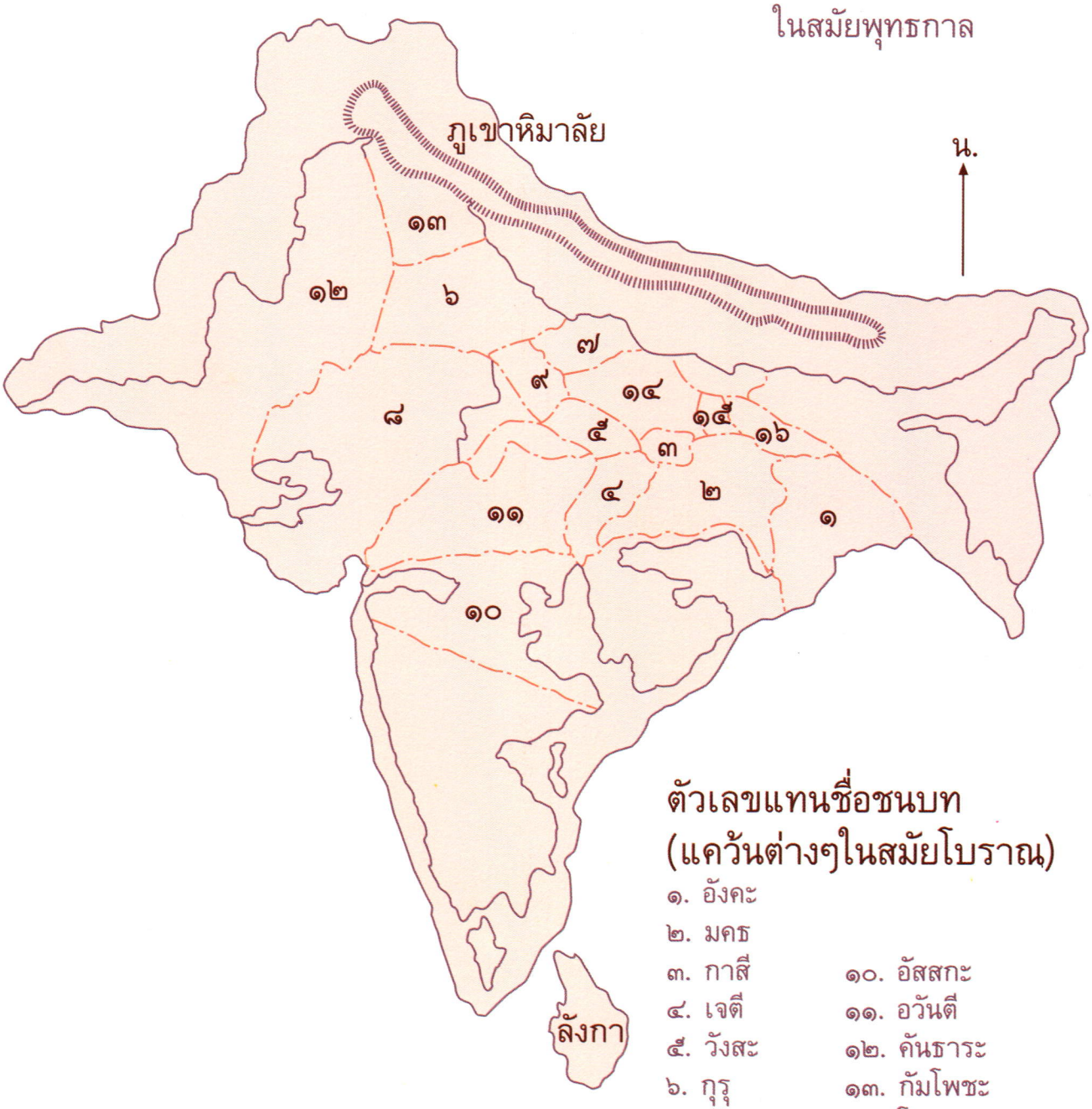

ตัวเลขแทนชื่อชนบท
(แคว้นต่างๆในสมัยโบราณ)

๑. อังคะ
๒. มคธ
๓. กาสี
๔. เจตี
๕. วังสะ
๖. กุรุ
๗. ปัญจาละ
๘. มัจฉะ
๙. สุรเสนะ
๑๐. อัสสกะ
๑๑. อวันตี
๑๒. คันธาระ
๑๓. กัมโพชะ
๑๔. โกศล
๑๕. มัลละ
๑๖. วัชชี

๒

แดนพุทธภูมิผ่องปองคำนึง

ภาพชีวิตความเป็นอยู่บนท้องทุ่งอันเขียวขจีของชาวอินเดีย

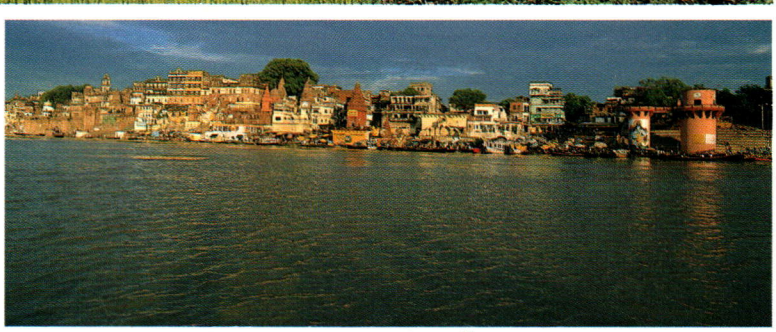

ความเจริญรุ่งเรืองของเมืองพาราณสี ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

๒.๑

แต่เดิมถิ่นอินเดียตอนบนนั้น
อีกเนปาลปัจจุบันยังคงอยู่
ประวัติแดนพุทธภูมิควรเชิดชู
ณ ชมพูทวีปเขตรวมเจ็ดแคว้น
กาสี-โกศล กุรุ สักกะ
มคธกับอังคะ กว้างใหญ่แสน
มัลละ วัชชี มีเขตแดน
วังสะแม้นเมืองกรุงรุ่งเรืองครัน

"พระกุมาร"ปฏิมากรรมหินแกะสลัก

"มายาเทวีมหาวิหาร" อนุสรณ์แห่งพุทธมารดา ที่ประสูติพระกุมาร ณ ลุมพินีวัน

"เสาศิลาจักรพรรดิอโศก"
พุทธสถานที่ประสูติ ณ ที่ตรงนี้
ตั้งอยู่ในเขตประเทศเนปาล

"สระโบกขรณี" ลักษณะสี่เหลี่ยม ก่อด้วยอิฐลึกประมาณ ๓ เมตร มีน้ำขังตลอดปี

๒.๒

ชานกรุงกบิลพัสดุ์แคว้นสักกะ
เจ้าชายสิทธัตถะองค์มิ่งขวัญ
ประสูติกาลที่ลุมพินีวัน
ฤกษ์วิสาขะพลันเมื่อจันทร์เพ็ญ
พระโอรสพระเจ้าสุทโธทนะ
กับพระนางมายาผู้งามเด่น
ในศากยวงศ์ดำรงเป็น
รัชทายาทเช่นพระจักรพรรดิ

“อโนมานที” สายน้ำแห่งการอธิษฐานเพศเป็นนักบวช เรียกชื่อปัจจุบันว่า “อามีนที”

๒.๓

เมื่อพระชนม์ยี่สิบเก้าพระพรรษา
ตั้งพระทัยแสวงหาอริยสัจ
ทางพ้นทุกข์ชีวีที่ชี้ชัด
สละราชสมบัติออกบรรพชา
ณ ริมฝั่งอโนมานทีกว้าง
เสด็จทางราชคฤห์เพื่อศึกษา
จาริกทั่วแคว้นมคธกำหนดมา
เรียนวิชาสืบค้นจนเจนใจ

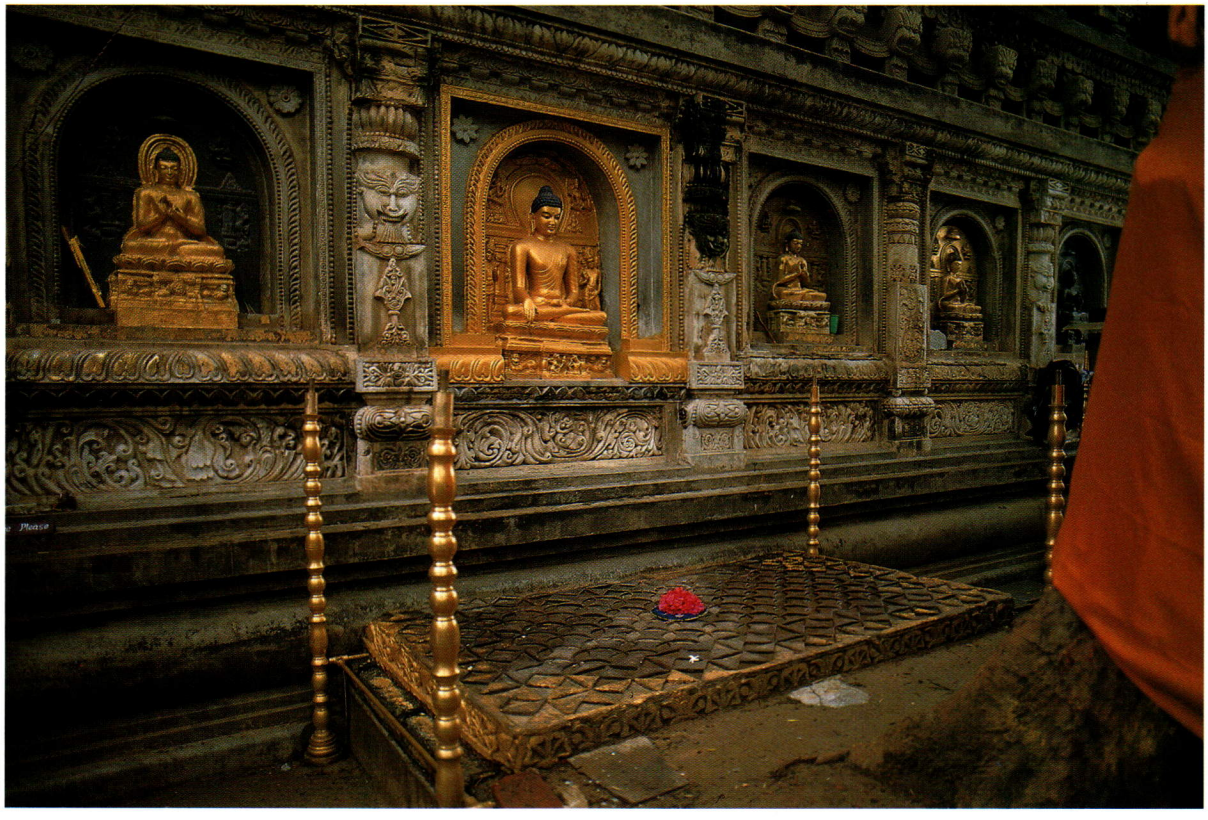

พุทธปฏิมากร พระพิชิตมาร เหนือพระแท่นวัชรอาสน์ ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

“แม่น้ำเนรัญชรา” บุณยนทีแห่งความสำเร็จ
พระพุทธองค์ได้ประทับนั่งริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา
เพื่อพระสัมมาสัมโพธิญาณ

“พุทธคยา” โพธิมณฑลตรัสรู้

๒.๔

เสด็จถึงอุรุเวลาเสนานิคม
แดนอุดมเมืองคยาธานีใหญ่
ริมฝั่งเนรัญชราพนาไพร
ณ ร่มไม้ประทับโพธิบัลลังก์
บำเพ็ญเพียรพิจารณาสังสารวัฏ
ทรงรู้แจ้งอริยสัจที่มุ่งหวัง
ตรัสรู้พระโพธิญาณโดยลำพัง
จึงทรงตั้งจิตเตือนช่วยเพื่อนมนุษย์

ธัมเมกขสถูป ตั้งอยู่ที่สารนาถ เป็นพุทธสถานที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระปฐมเทศนา

ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์

๒.๕

เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์
แขวงเมืองพาราณสีเริ่มแรกสุด
แสดงปฐมเทศนาพาวิมุตติ
เปรียบประดุจวงล้อดวงธรรมดล
อิสิปตนมฤคทายวัน
สารนาถปัจจุบันคือแห่งหน
โกณฑัญญะเห็นธรรมอันนำตน
ลุโสดาปัตติผล ณ ถิ่นนี้

สระกลันทกนิวาปะ สระน้ำโบราณภายในบริเวณวัดเวฬุวันมหาวิหาร สวนไม้ไผ่สังฆารามที่พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวาย
และได้รับการบูรณะเมื่อครั้งฉลองพุทธชยันตี พ.ศ. ๒๕๐๐

๒.๖

หลังวันเพ็ญจันทราอาสาฬหะ
ซึ่งครบพระไตรรัตน์จรัสศรี
ทรงส่งพระสาวกบรรดามี
ไปเผยแผ่ศาสนีหลายเขตคาม
ครั้นจันทร์เพ็ญเพหาเดือนมาฆะ
ประทานพระโอวาทสำคัญสาม
ณ วิหารเวฬุวนาราม
เป็นหลักความผาสุกสถาพร

มหาวิทยาลัยนาลันทา อุทยานประวัติศาสตร์มหาสังฆาราม
แห่งพุทธศาสนา

ทางขึ้นสู่เขาคิชฌกูฏในครั้งพุทธกาล เป็นทางพุทธดำเนิน
ของพระบรมศาสดา

ทางเกวียนโบราณ ราชคฤห์ เส้นทางการค้าขาย
ระหว่างเมือง ราชคฤห์ โกสัมพี และพาราณสี

๒.๗

พระบรมศาสดาและสาวก
ต่างแยกย้ายหยิบยกคำสั่งสอน
แสดงธรรมนำปวงประชากร
จากนครราชคฤห์แคว้นมคธ
กระทั่งถึงพาราสาวัตถี
แคว้นโกศล กาสี ที่กำหนด
พุทธศาสน์รุ่งเรืองประเทืองยศ
น้อมประณตพระกรุณาปัญญาคุณ

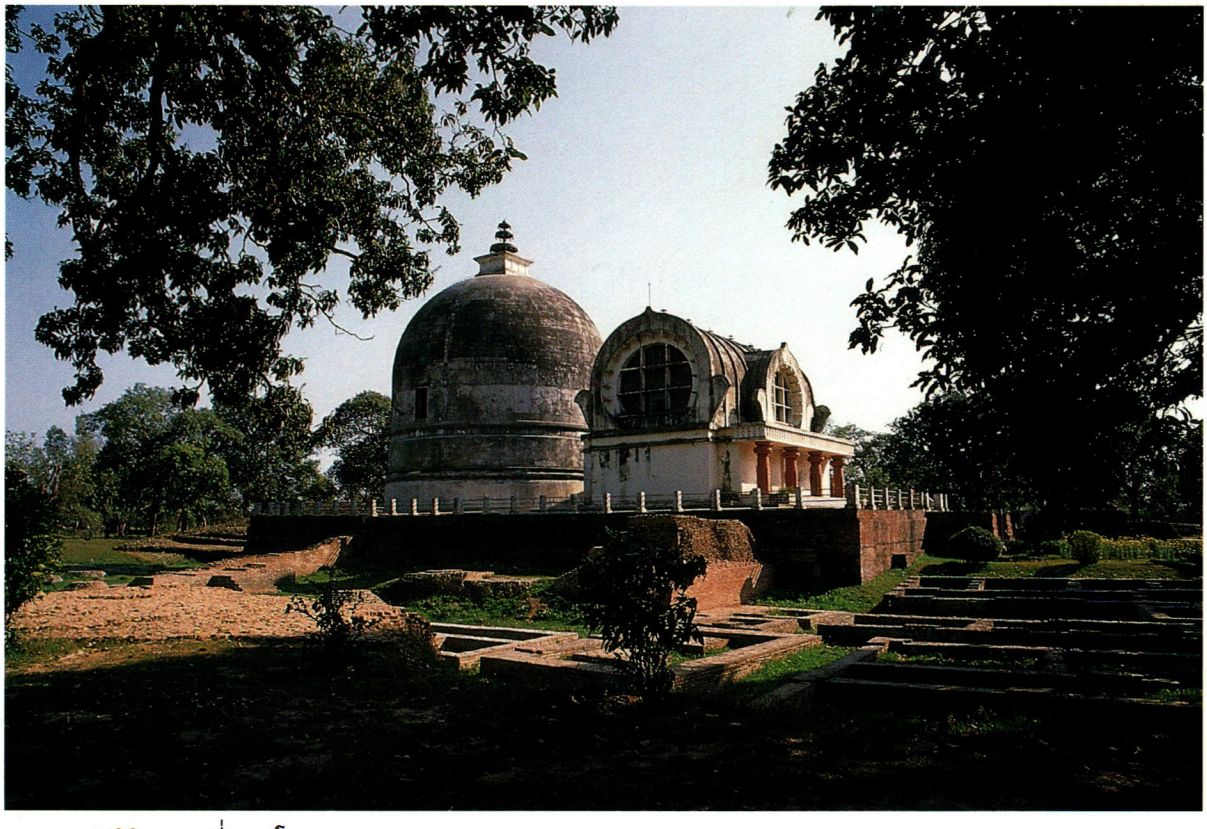

มหาสถูปปรินิพพาน ที่สาลวโนทยาน
มีต้นสาละคู่ที่พระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพาน

ดอกสาละ

๒.๘

ครบสี่สิบห้าปีที่เผยแผ่
พระธรรมแก่เวไนยได้เกื้อหนุน
ปวงสาวกสาวิกาเนื้อนาบุญ
เอกอดุลเด่นพระกรุณา
พระชนม์ครบแปดสิบพรรษากาล
พระเสด็จนิพพานดับสังขาร์
ณ โคนไม้สาละกุสินารา
คราววิสาขะวันพระจันทร์เพ็ญ

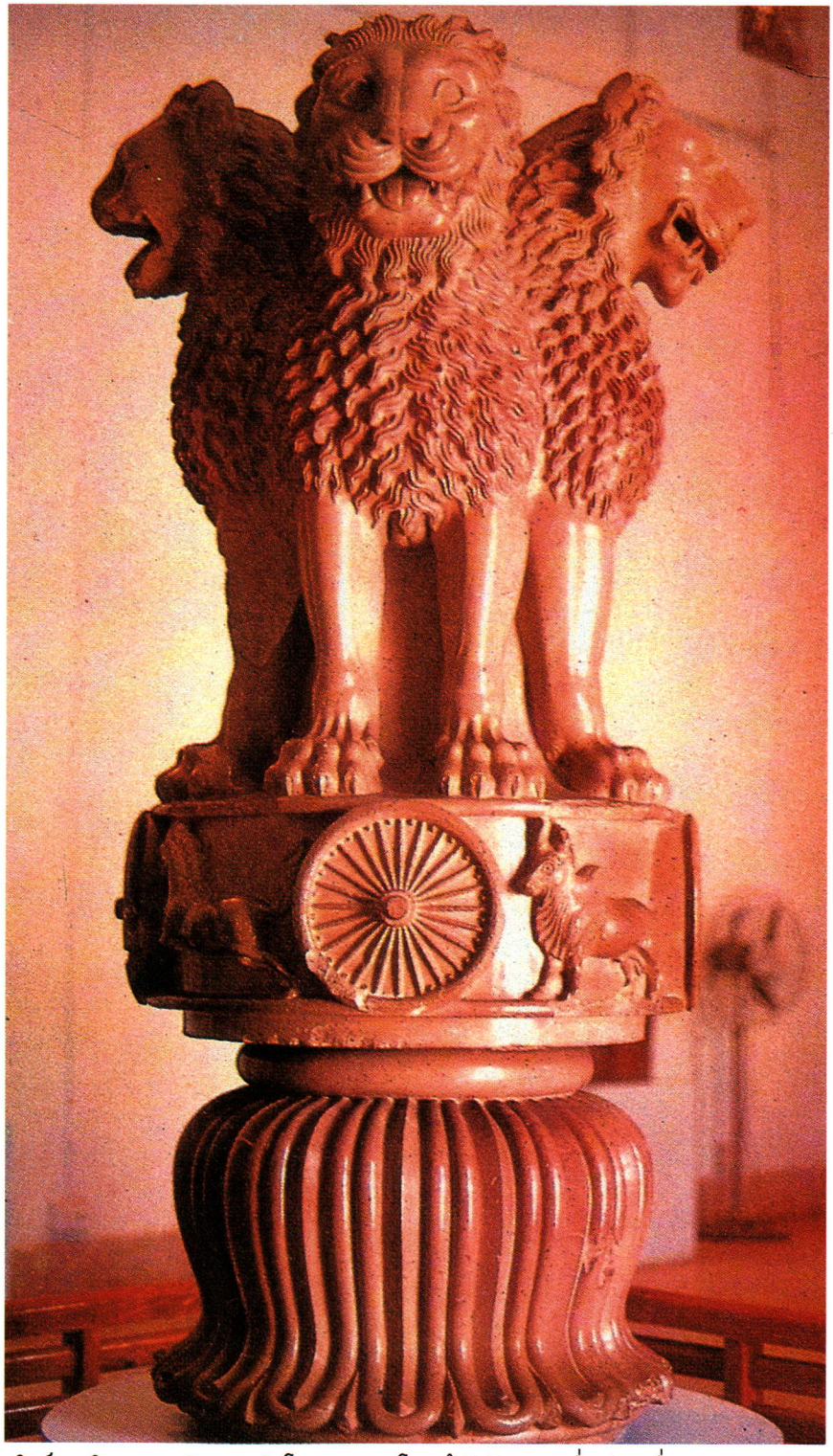

สิงห์ ๔ ทิศ จอมจักรพรรดิอโศกมหาราชโปรดให้สร้าง เพื่อเป็นเครื่องหมายของการประกาศพระธรรมจักร ตั้งอยู่บนสุดของหลักศิลา ในบริเวณโบราณสถาน ปัจจุบันอินเดียนำสัญลักษณ์สิงห์ที่สารนาถนี้ไปเป็นตราแผ่นดินและนำธรรมจักรประดิษฐ์ไว้ที่ธงชาติด้วย

๒.๙

พระพุทธานุสรณ์ยังสถิต
เทิดพระคุณควรคิดคำนึงเห็น
เสาศิลาธรรมจักรจำหลักเป็น
ยอดสิงห์เด่นตราแผ่นดินอินเดียครอง
มรดกอโศกมหาราช
เพื่อประกาศพุทธธรรมนำสนอง
รำลึกกิจพุทธกาลอันเรืองรอง
คือแสงทองพุทธประวัติมหัศจรรย์

สังฆาวา
ติเลาราโกต
นิลาลิฮาวา
เนปาล
อเลาราโกต
เตาลิฮาวา
คูดาน
โคธาวา
ลุมพินี
สนามบิน
อินเดีย

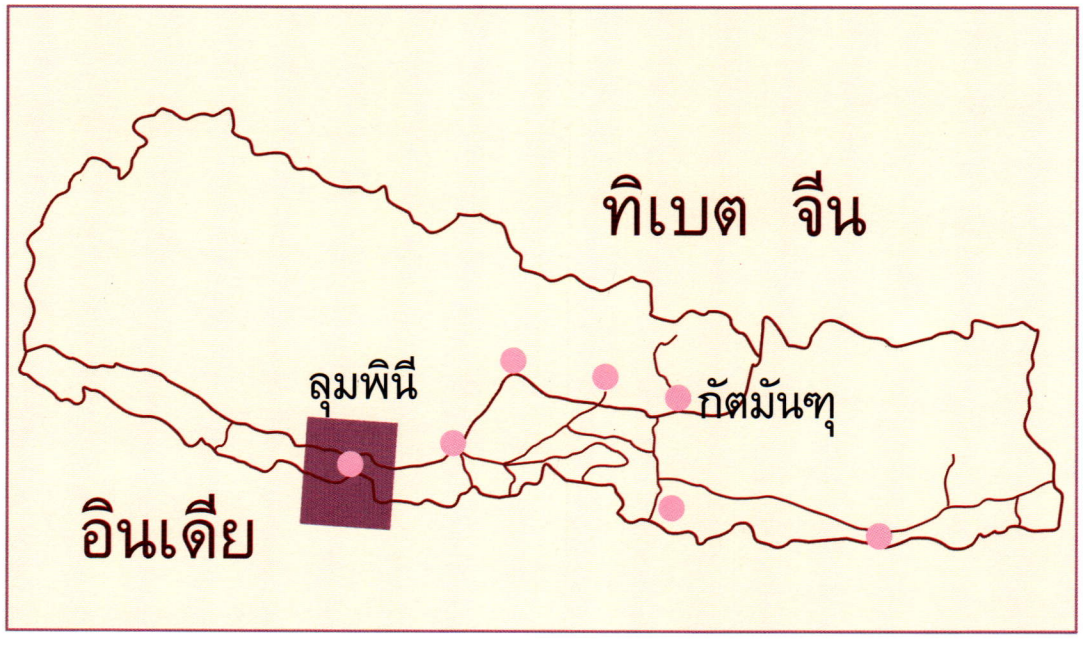
ทิเบต จีน
ลุมพินี
กัตมันฑุ
อินเดีย

๓

ลุมพินีที่ซึ่งทรงสมภพ

บริเวณพระราชวังกรุงกบิลพัสดุ์ ด้านทิศตะวันออก

๓.๑

ณ แควันหนึ่งตอนเหนือนามสักกะ
อยู่ชิดแควันโกลิยะสมานฉันท์
พระเจ้าสุทโธทนะนั้น
ครองเขตขัณฑ์กบิลพัสดุ์จรัสเรือง
อภิเษกกับพระนางมหามายา
แห่งโกลิยะอาณาเขตฟูเฟื่อง
เสริมไมตรีสอดคล้องทั้งสองเมือง
ถิ่นประเทืองร่มเย็นอยู่เป็นนิตย์

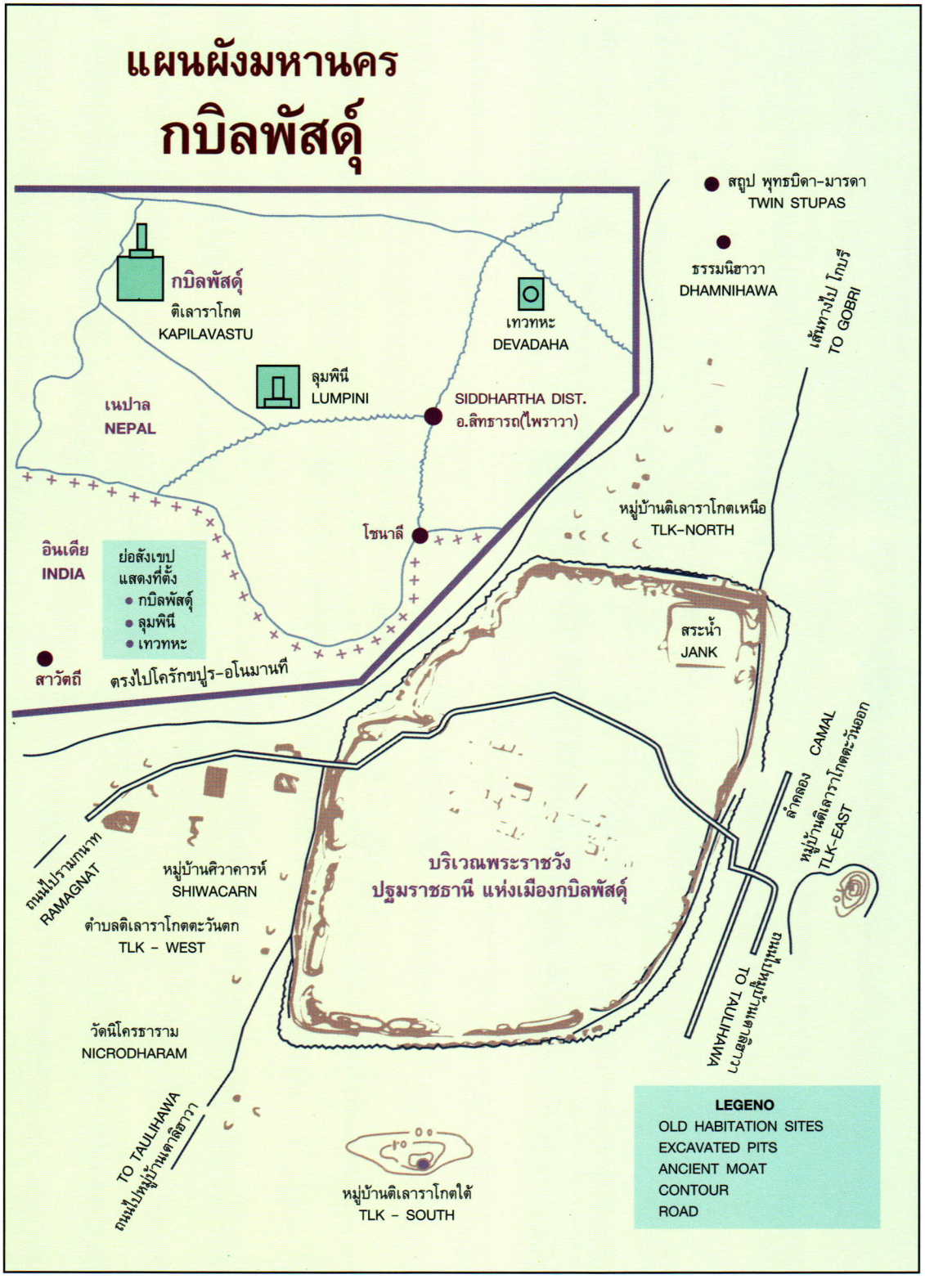
แผนผังมหานคร
กบิลพัสดุ์
กบิลพัสดุ์
ติเลาราโกต
KAPILAVASTU
ลุมพินี
LUMPINI
เทวทหะ
DEVADAHA
เนปาล
NEPAL
SIDDHARTHA DIST.
อ.สิทธารถ(ไพราวา)
สถูป พุทธบิดา-มารดา
TWIN STUPAS
ธรรมนิฮาวา
DHAMNIHAWA
เส้นทางไป โกบรี
TO GOBRI
หมู่บ้านติเลาราโกตเหนือ
TLK-NORTH
โชนาลี
อินเดีย
INDIA
ย่อสังเขป
แสดงที่ตั้ง
กบิลพัสดุ์
ลุมพินี
เทวทหะ
สาวัตถี
ตรงไปโครักขปูร-อโนมานที
สระน้ำ
JANK
คลอง CAMAL
หมู่บ้านติเลาราโกตตะวันออก
TLK-EAST
ถนนไปรามคาท
RAMAGNAT
หมู่บ้านศิวาคาร์ห์
SHIWACARN
ตำบลติเลาราโกตตะวันตก
TLK - WEST
บริเวณพระราชวัง
ปฐมราชธานี แห่งเมืองกบิลพัสดุ์
วัดนิโครธาราม
NICRODHARAM
TO TAULIHAWA
ถนนไปหมู่บ้านตาลิฮาวา
หมู่บ้านติเลาราโกตใต้
TLK - SOUTH
LEGENO
OLD HABITATION SITES
EXCAVATED PITS
ANCIENT MOAT
CONTOUR
ROAD

๓.๒

จวบเวลาพระนางทรงพระครรภ์
ใกล้ถึงวันประสูติกาลอันศักดิ์สิทธิ์
ปรารถนาเสด็จไปอยู่ใกล้ชิด
พระญาติวงศ์ทรงสถิตภูมิลำเนา
จึงเดินทางสู่กรุงเทวทหะ
ดินแดนแคว้นโกลิยะแต่ก่อนเก่า
ระหว่างทางสุดเขตเป็นต้นเค้า
คือทางเข้ารุมมินเดแห่งเนปาล[๑]

---

๑ ลุมพินีวัน ที่ประสูติของพระศาสดา ตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ ปัจจุบันเรียกว่า รุมมินเด อยู่ที่ปาเดเรีย ในเขตประเทศเนปาล ห่างจากเขตแดนประเทศอินเดียไปทางเหนือประมาณ ๖ กิโลเมตรครึ่ง

แผ่นสลักภาพพระนางสิริมหามายา พุทธมารดา
ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

ดอกสาละ

๓.๓

ณ ร่มไม้สาละพนาสัณฑ์
นามลุมพินีวันมหาสถาน
พระนางเริ่มเจ็บครรภ์มิทันนาน
ประสูติกาลพระโอรสแสนงดงาม
วิสาขะวันเพ็ญเพลาเลิศ
พระกุมารผู้ประเสริฐแห่งโลกสาม
บัวบูชารองพระบาทยาตราตาม
บุญญายามจิตพร้อมน้อมประณต

เสาศิลาจักรพรรดิอโศก รับสั่งให้สลักเสาพร้อมกับคำประกาศตามคำชี้นำของพระโมคคัลลีบุตร ติสสเถระ ว่า
พระนางสิริมหามายาประสูติพระราชกุมาร ณ ที่นี้

สระโบกขรณี สระสรงสนาน วันประสูติพระกุมาร บริเวณลุมพินีวัน
ลักษณะ ๔ เหลี่ยมก่อด้วยอิฐ ลึกประมาณ ๓ เมตร มีน้ำขังตลอดปี

๓.๔

ลุมพินีที่ประสูติกุมารนั้น
ปัจจุบันเสาศิลายังปรากฏ
พระอโศกมหาราชผู้ยิ่งยศ
ทรงกำหนดอนุสรณ์สืบต่อมา
อีกจำลองสระโบกขรณี
มหาวิหารเทวีงามสง่า
รำลึกถึงพระพุทธมารดา
ควรวันทาบูชิตพินิจนัย

ซากอิฐ-หินปรักพังเมืองกบิลพัสดุ์ บริเวณประตูเมืองด้านตะวันออก(บน) และตำหนักสิทธารถะ(ล่าง) ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน

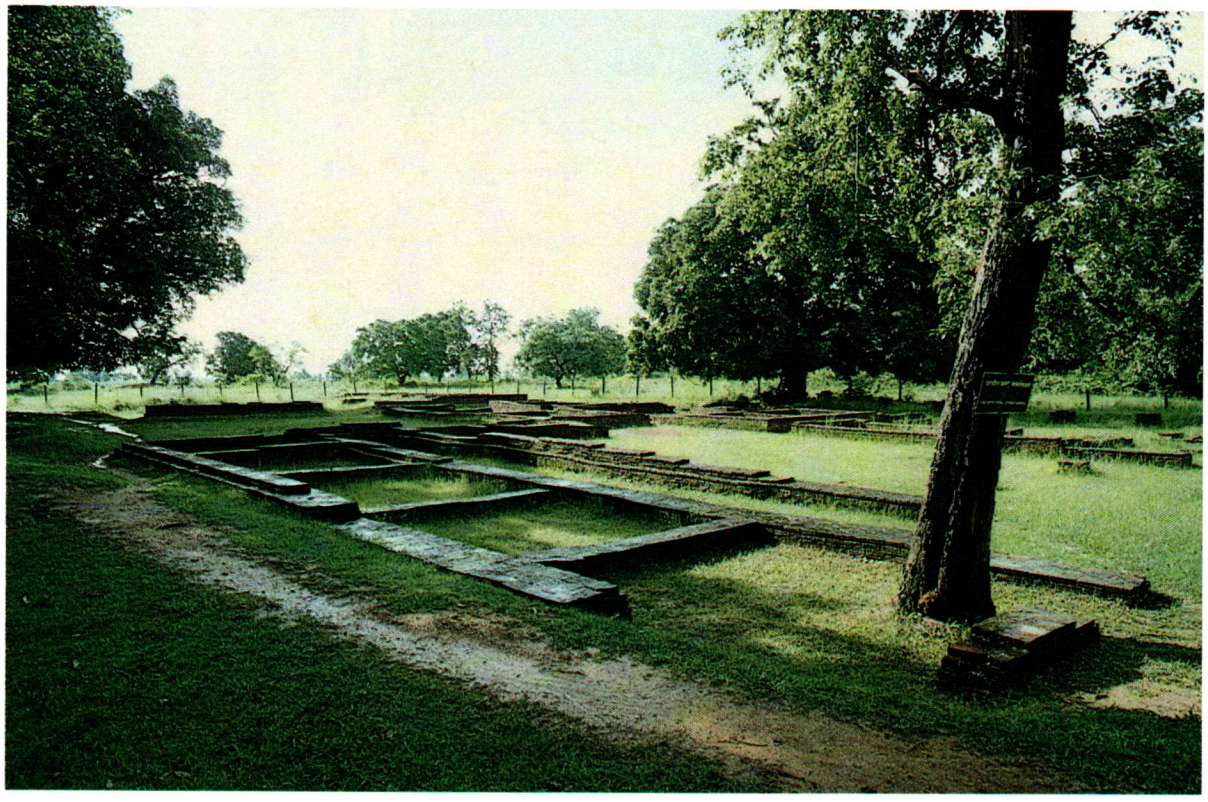

๓.๕

กาลนั้นพระเจ้าสุทโธทนะ
ทราบข่าวพระประสูติกาลดังขานไข
ทรงปลื้มเปรมพระราชหฤทัย
ตรัสสั่งให้เชิญเสด็จกลับนคร
ทะนุถนอมหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์
สถิตกรุงกบิลพัสดุ์สโมสร
ครบห้าวันจึงเฉลิมนามบวร
สิทธัตถะอดิศรผู้ทรงฤทธิ์

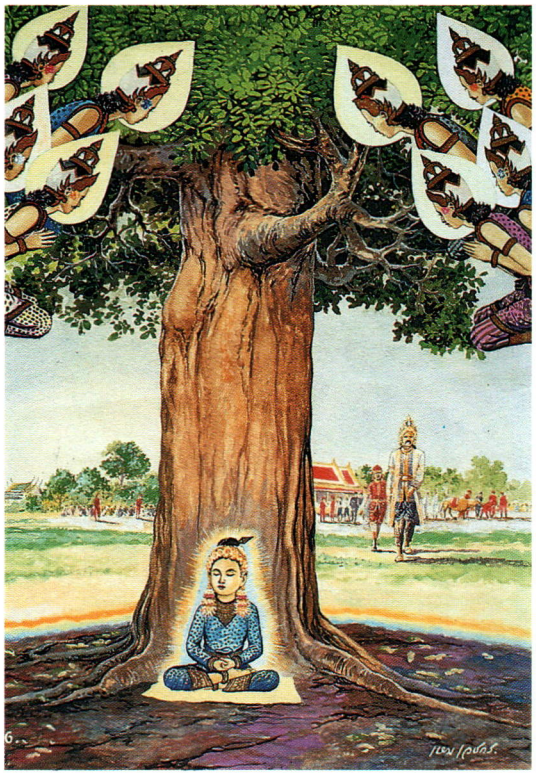

๓.๖

วันหนึ่งพระกุมารเยาว์ชันษา
โดยเสด็จพระบิดาบำเพ็ญกิจ
พิธีแรกนาขวัญธัญญวิช
พระสถิตใต้ร่มหว้าตามลำพัง
กุมารน้อยทรงเจริญกัมมัฏฐาน
บรรลุปฐมฌานเกินใครหวัง
ตะวันชายบ่ายแล้วมิรอรั้ง
เงาไม้ยังคงที่ไม่มีคล้อย

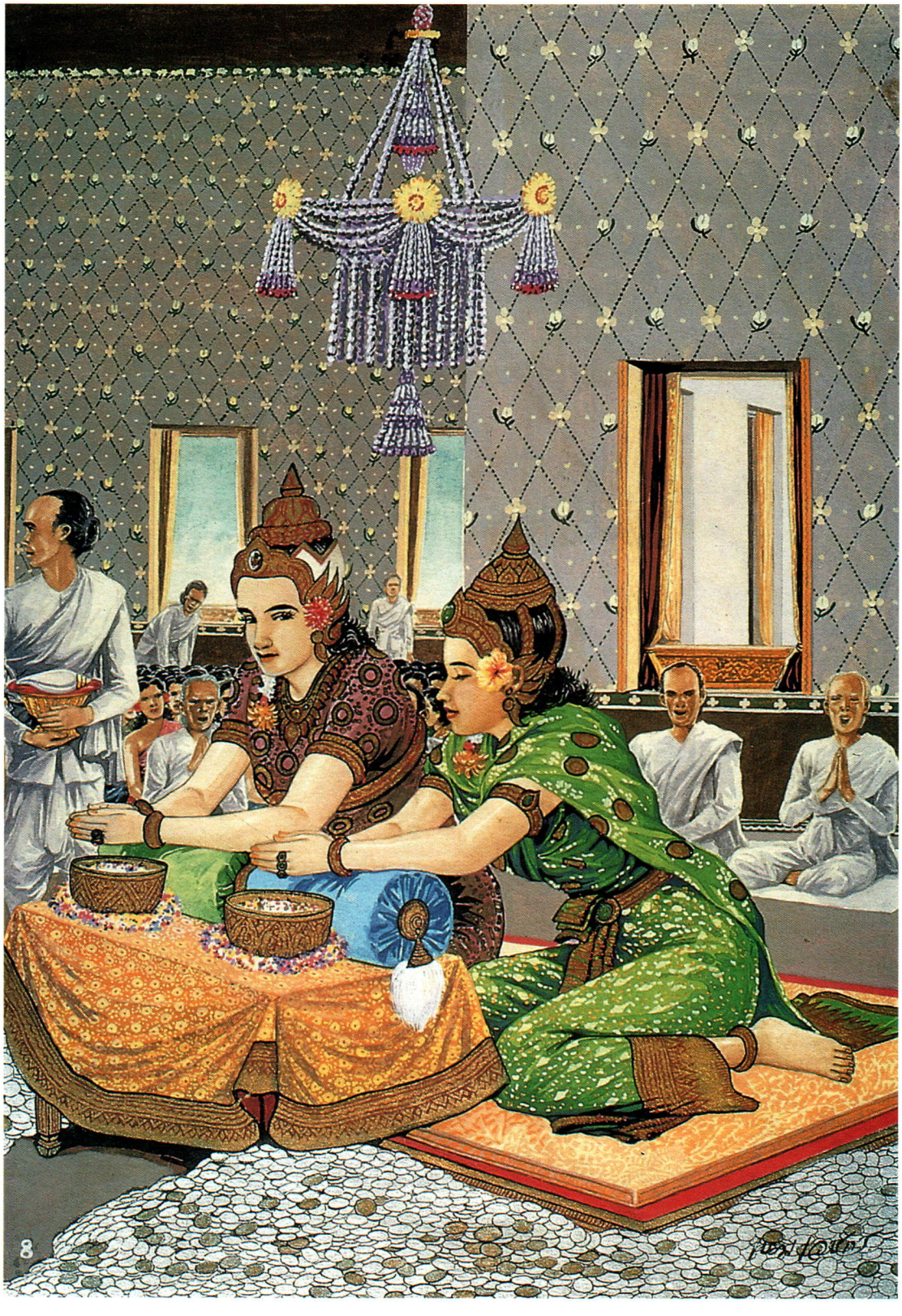
8

๓.๘

ได้อภิเษกกับพระนางยโสธรา
พระชันษาสิบหกทรงครองคู่
เริงพระราชหฤทัยใฝ่พธู
ณ ปราสาทสามฤดูที่รื่นรมย์
เสนาะเสียงพิณเพลงบรรเลงกล่อม
อีกแวดล้อมสาวสำอางนางสนม
เสวยสุขอิ่มเอมเปรมอุดม
สิบสามปีเสกสมแสนสำราญ

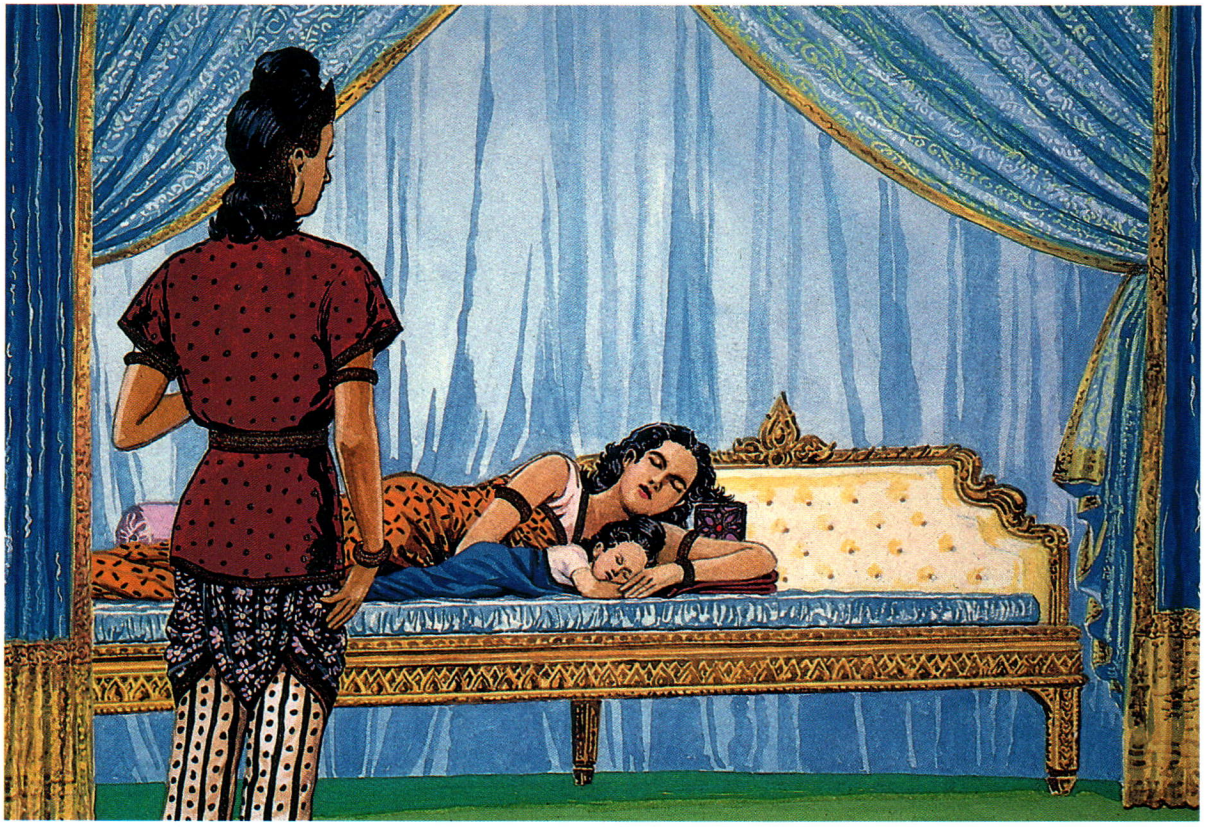

๓.๙

ระหว่างนั้นพลันพบภาพชีวิต
ทรงพินิจพิศวงปลงสังขาร
คนชราป่วยไข้คนวายปราณ
น่าสงสารเพราะทุกข์มารุกเร้า
ทรงครองรักร่วมพระมเหสี
จวบจนมีชันษายี่สิบเก้า
พระนางประสูติโอรสยศเยาว์
ตั้งนามเจ้า “ราหุล” อดุลพงษ์

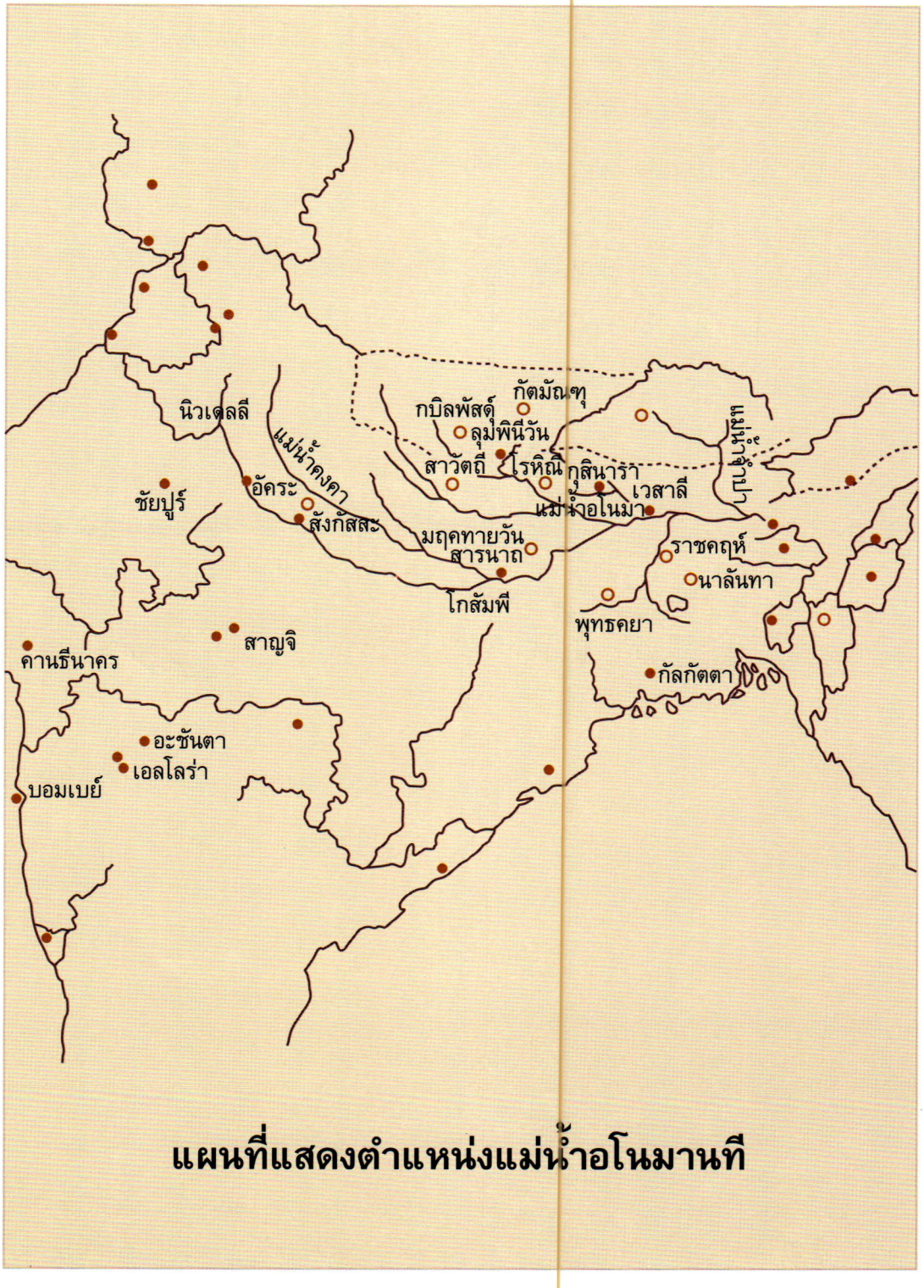

แผนที่แสดงตำแหน่งแม่น้ำอโนมานที

๔

อโนมานทีที่บรรพชา

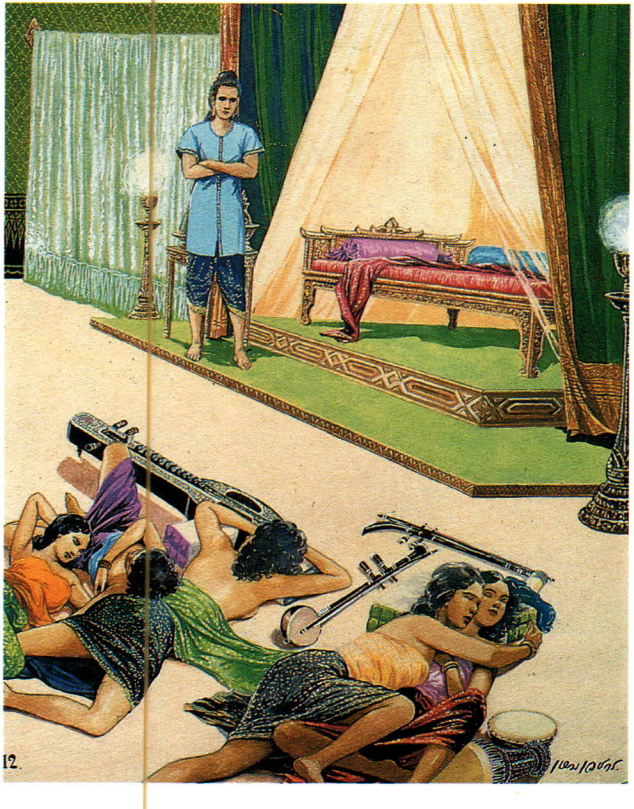

๔.๑

เทวทูตทั้งสี่ที่ปรากฏ
คนแก่ เจ็บ ตาย นักพรตผู้ไม่หลง
มนุษย์วุ่นเวียนว่ายในกำกง
พระจึงทรงตรึกตราหาทางพ้น
ราตรีนั้นทรงเศร้าพระหฤทัย
ทอดพระเนตรนางในนอนเกลื่อนกล่น
อนาถหนอคนเราเฝ้าวกวน
อยู่ในความมืดมนแห่งกลกาม

ประตูมหาภิเนษกรมณ์ (ตะวันออก)

๔.๒

ทรงตั้งพระหฤทัยใฝ่สัจจะ
จึงทรงม้ากัณฐกะชาญสนาม
จากกบิลพัสดุ์จนพ้นเขตคาม
นายฉันนะติดตามยามราตรี
ทรงสละสมบัติพัสถาน
ทิ้งเวียงวังบริวารอันสุขศรี
หวังประพฤติพรตพรหมจารี
ถึงอโนมานทีทรงหยุดยั้ง

แม่น้ำอโนมานที ในปัจจุบันมีชื่อท้องถิ่นว่า “แม่น้ำอามี”

บริเวณทางเข้าเมืองกบิลพัสดุ์

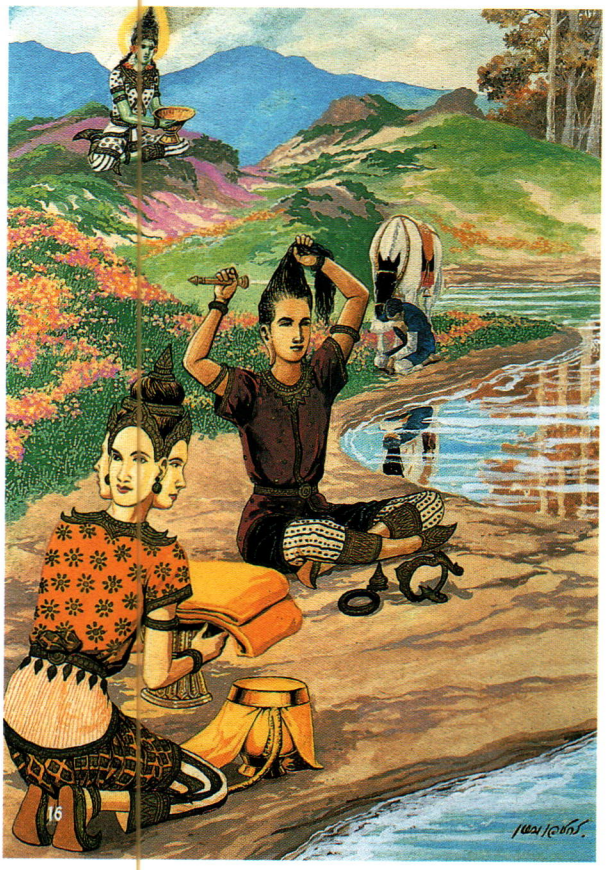

๔.๓

เจ้าชายสิทธัตถะอธิษฐาน
เพื่อบรรลุโพธิญาณอันทรงหวัง
ปลงเกศาบรรพชาโดยลำพัง
ณ ริมฝั่งอโนมาพนาลัย
แล้วทรงสั่งการพลันนายฉันนะ
จงนำม้ากัณฐกะกลับเมืองได้
ถึงฉันนะโศกเศร้าสักเท่าไร
ต้องจำใจคืนกรุงกบิลพัสดุ์

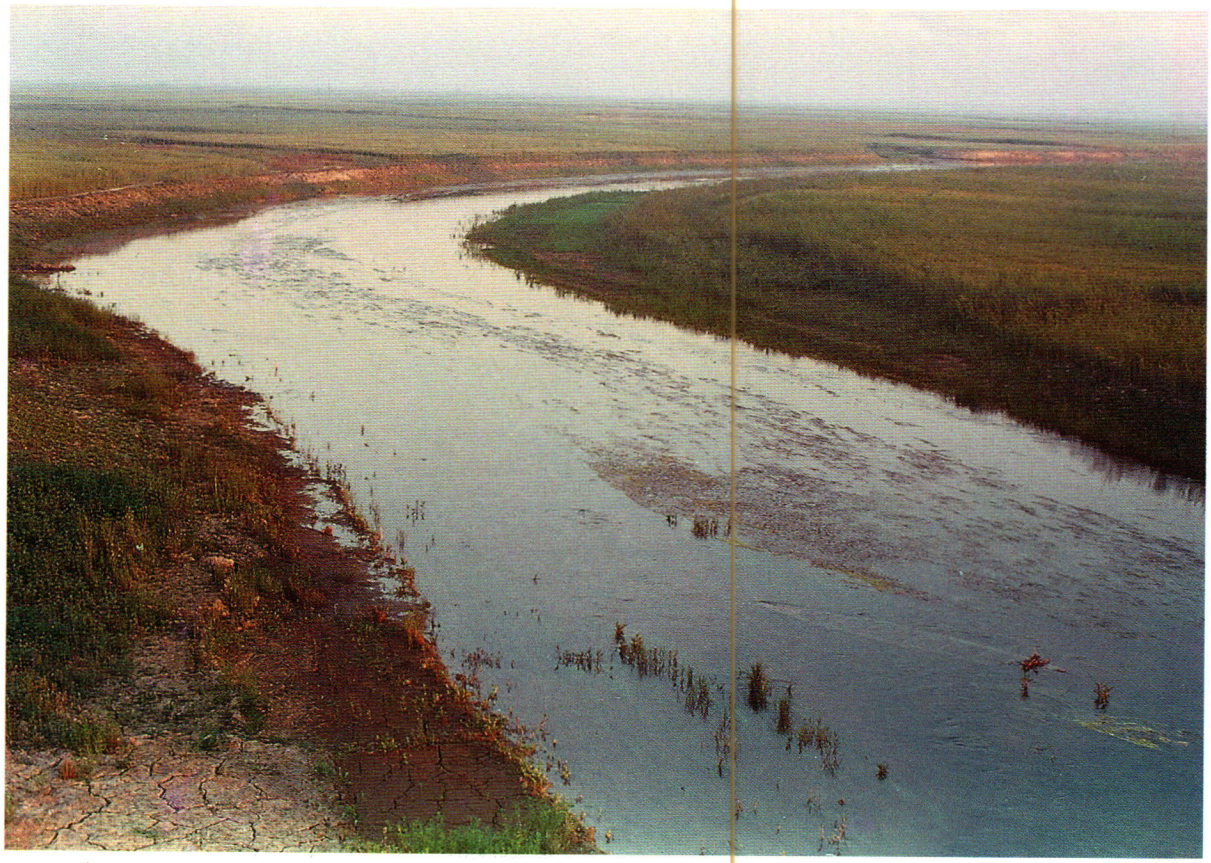

ราปตินที
เส้นทางเสด็จบรรพชา อนุปิยอัมพวัน
และสายน้ำอจิรวดี

สืบทอดความเชื่อ
รูปปั้นดินเผานักขี่ม้า ที่ชาวบ้านนับถือ
กราบไหว้ที่ฐานเจดีย์โบราณ เหมือนว่า
ระลึกถึงเจ้าชายผู้เสด็จออกบวช
ด้วยม้ากัณฐกะ ที่นี่

๔.๔

ครั้นเจ้าชายทรงบรรพชาแล้ว
พินิจแนวทางสุข - ทุกขสัจ
ความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงที่แจ้งชัด
กองกิเลสเหตุวิบัติของมนุษย์
แล้วเสด็จอนุปิยอัมพวัน[๑]
เจ็ดทิวาแห่งนั้นทรงยั้งหยุด
ดำเนินตรงลงใต้อย่างรีบรุด
ในที่สุดสู่แดนแคว้นมคธ

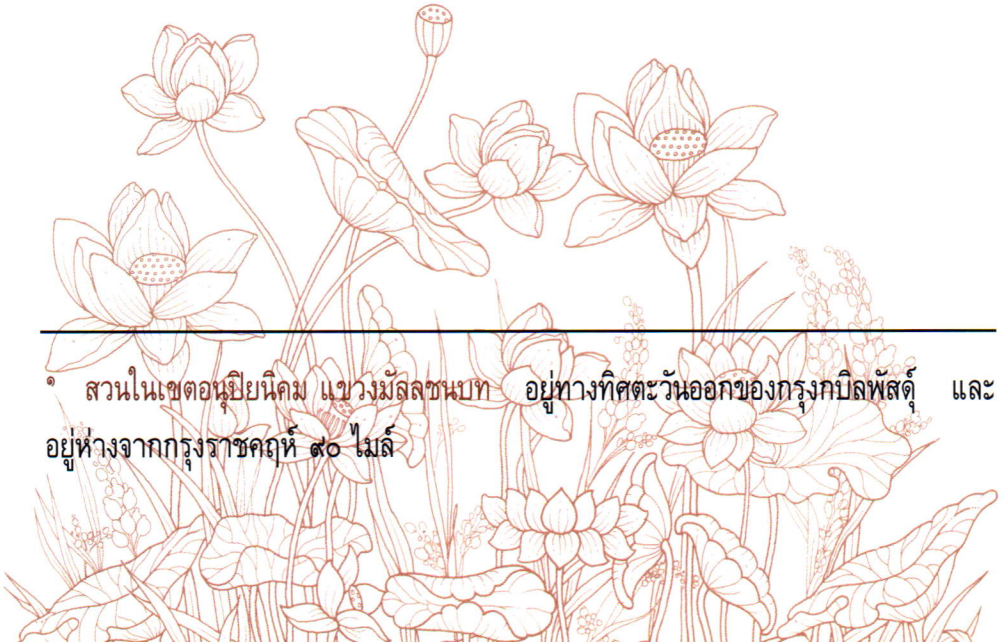

[๑] สวนในเขตอนุปิยนิคม แขวงมัลลชนบท อยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงกบิลพัสดุ์ และอยู่ห่างจากกรุงราชคฤห์ ๙๐ ไมล์

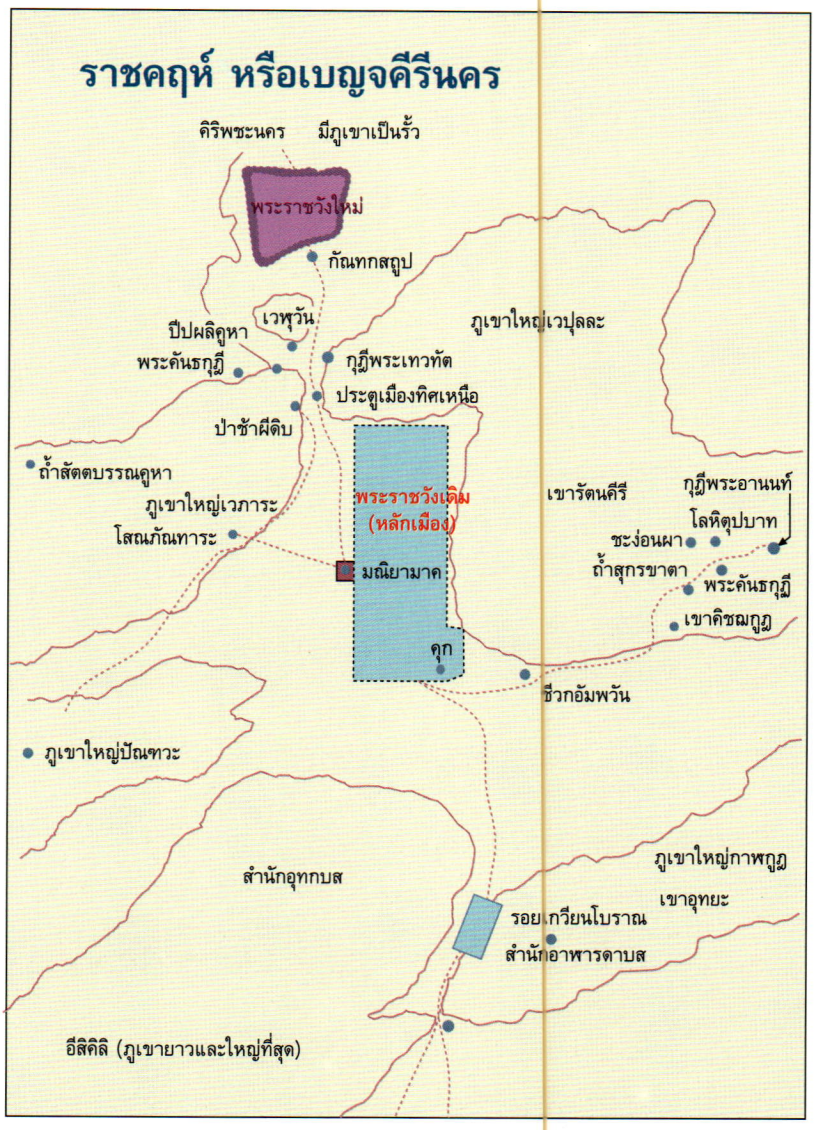
ราชคฤห์ หรือเบญจคีรีนคร
คิริพชะนคร มีภูเขาเป็นรั้ว
พระราชวังใหม่
กัณฑกสถูป
เวพุวัน
ภูเขาใหญ่เวปุลละ
ปีปผลิคูหา
พระคันธกุฎี
กุฏีพระเทวทัต
ประตูเมืองทิศเหนือ
ป่าช้าผีดิบ
ถ้ำสัตตบรรณคูหา
ภูเขาใหญ่เวภาระ
โสณภัณฑาระ
พระราชวังเดิม
(หลักเมือง)
เขารัตนคีรี
กุฏีพระอานนท์
โลหิตุปบาท
ชะง่อนผา
ถ้ำสุกรขาตา
พระคันธกุฎี
มณิยามาค
เขาคิชฌกูฏ
ตุก
ชีวกอัมพวัน
ภูเขาใหญ่ปัณฑวะ
สำนักอุทกบส
ภูเขาใหญ่กาพกูฏ
เขาอุทยะ
รอยเกวียนโบราณ
สำนักอาฬารดาบส
อิสิคิลิ (ภูเขายาวและใหญ่ที่สุด)

๔.๕

สืบเนื่องกันวันที่แปดยามอรุณ
เสด็จดำเนินแสวงบุญเช่นดาบส
สู่เบ็ญจคิรีศรีบรรพต
ลำเนาไพรใสสดริมฝั่งธาร
เสด็จรับบิณฑบาตจากราษฎร
อำนวยพรพระเจ้าพิมพิสาร
แห่งนครราชคฤห์บำเพ็ญทาน
เสวยภัตตาหารแล้วผ่านมา

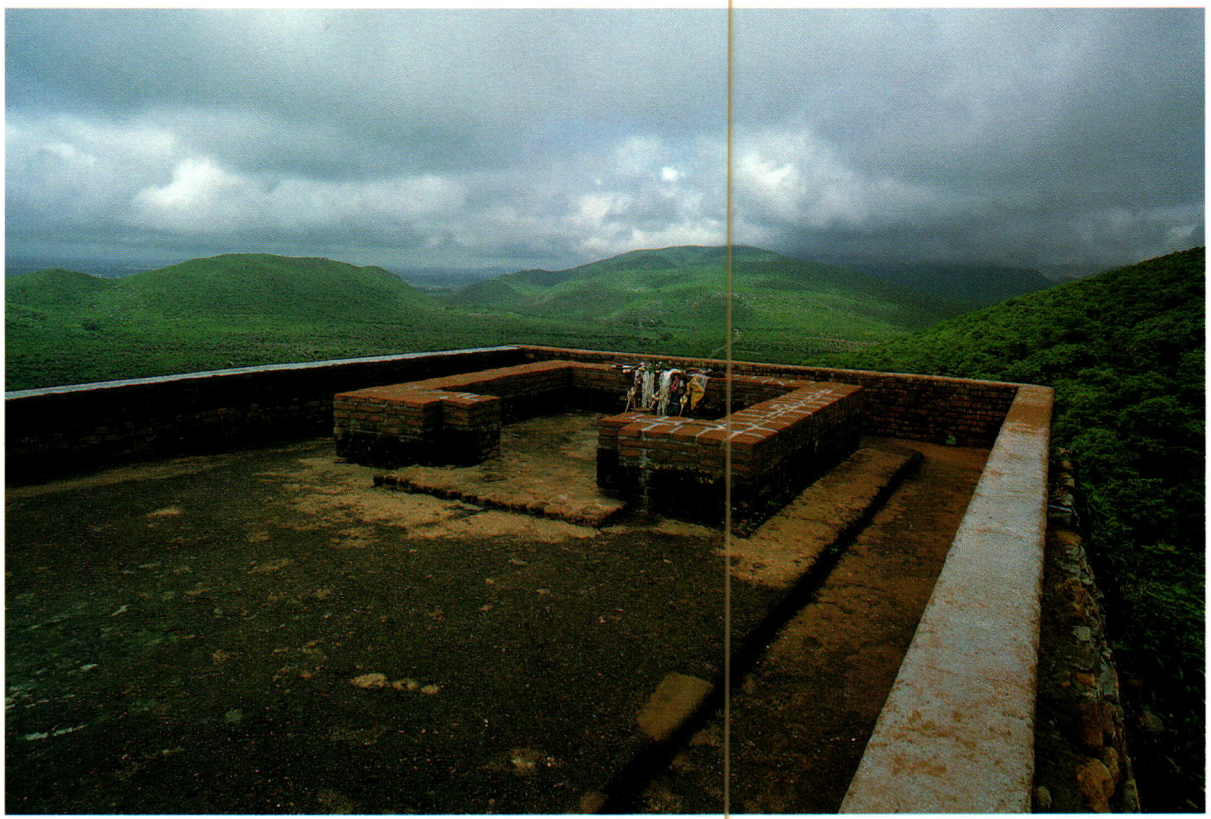

มูลคันธกุฎี ณ ยอดเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์

๔.๖

พระเดินทางกลางป่านอกธานี
ตราบพบพระฤาษีที่เก่งกล้า
อาฬารดาบสสอนวิทยา
ทรงศึกษาฝึกฝนจนรู้ครบ
และเรียนกับอุทกดาบส
ก็แจ้งหมดภูมิเห็นว่าเจนจบ
แต่ทางตรัสรู้คงไม่ทรงพบ
จึงน้อมนบครูบาลาจากจร

แม่น้ำเนรัญชรา บุณยนทีแห่งความสำเร็จ

อุรุเวลาเสนานิคม
ทุ่งที่สงบร่มเย็นกว่า ๒๕๐๐ ปี ที่พระพุทธองค์ประทับเพื่อทรงบำเพ็ญเพียรค้นหาสัจธรรมมาแสดงแก่ชาวโลก

๔.๗

เสด็จจาริกไปในชนบท
แคว้นมคธเทือกเขาเนาสิงขร
ถึงฝั่งเนรัญชราพนาดร
ทรงพักผ่อนแดนวิเวกเอกอุดม
บำเพ็ญเพียรภาวนาสมาธิ
ฝึกสติตั้งมั่นอันเหมาะสม
ณ อุรุเวลาเสนานิคม[๑]
พราหมณ์ทั้งห้าชื่นชมมาแวดล้อม

---

๑ อุรุเวลาเสนานิคม คือ หมู่บ้านอุเรล อยู่ห่างจากสถานีรถไฟคยาไปทางทิศใต้ ๖ ไมล์ ณ หมู่บ้านแห่งนี้ ที่โคนต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พระศาสดาได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า สถานที่ตรัสรู้ปัจจุบัน เรียกว่า พุทธคยา

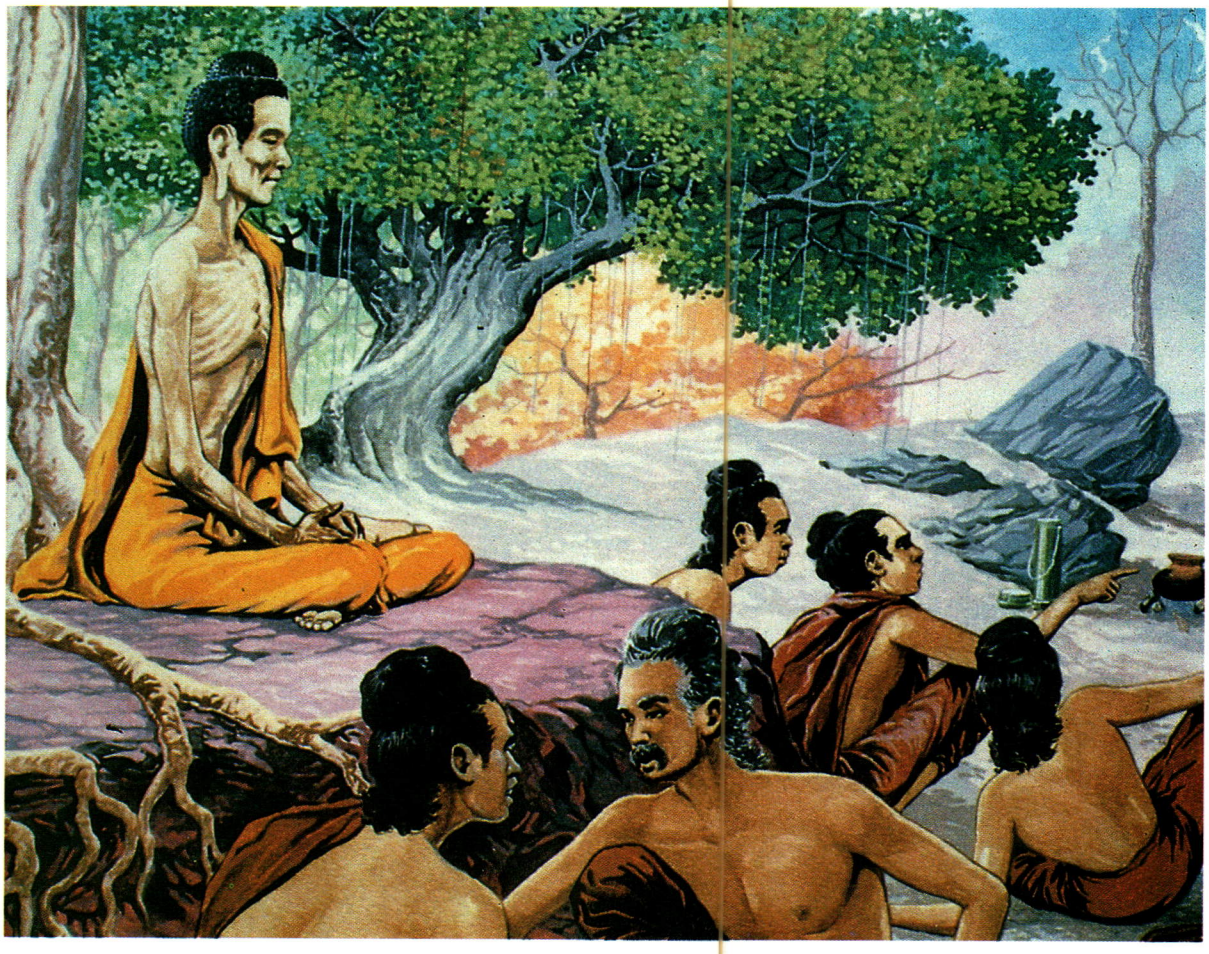

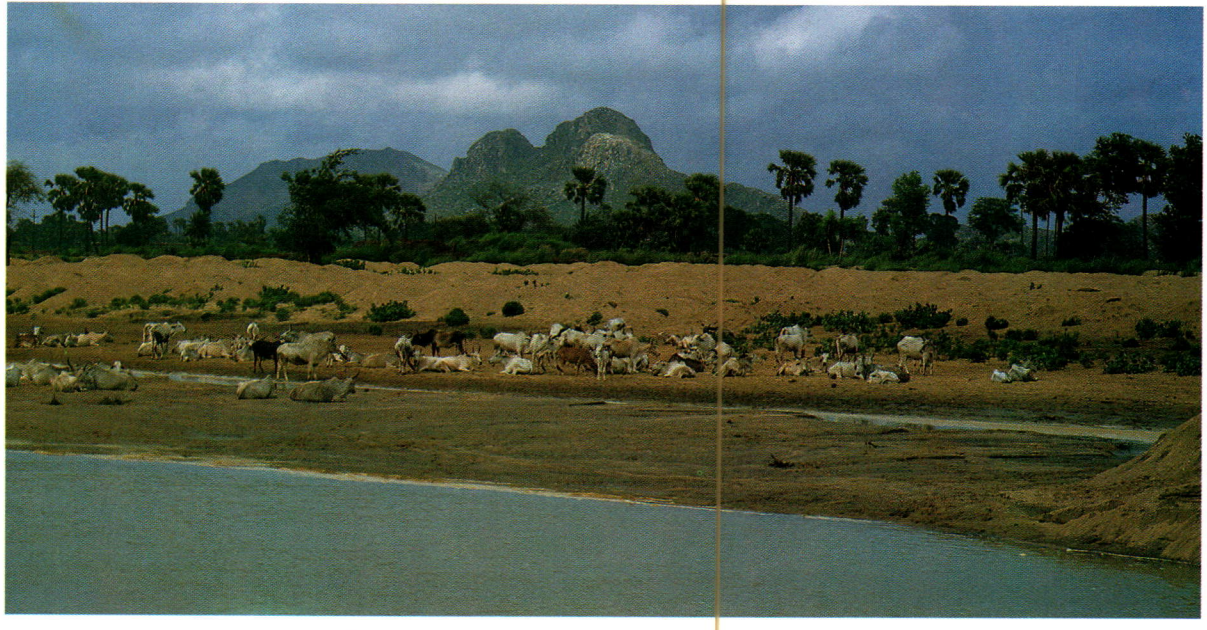

ภูเขาดงคสิริ ที่บำเพ็ญทุกรกิริยา พระมหาบุรุษได้บำเพ็ญทุกรกิริยา เป็นเวลา ๖ ปี

๔.๘

พระองค์ทรงทรมานพระวรกาย
อดอาหารนานหลายจนผ่ายผอม
ถึงโทรมสุดทรุดลงก็ทรงยอม
หมู่นักบวชนอบน้อมคอยดูแล
การบำเพ็ญทุกรกิริยา
ไม่พบว่าเป็นวิธีที่ดีแน่
ด้วยไร้ทางพ้นทุกข์อันจริงแท้
จึงทรงแก้กลับเสวยดังเคยแล้ว

๔.๙

พลันก็มีเทวามาเตือนจิต
นิรมิตพิณเพลงบรรเลงแผ่ว
สายที่ตึงเกินขนาดก็ขาดแนว
สายหย่อนแล้วดีดไปก็ไม่ดัง
ยึดสายกลางทางชอบตอบคุณค่า
ครองกายาจิตแจ้งอย่างแข็งขลัง
พราหมณ์ทั้งห้าเข้าใจไม่จริงจัง
จึงหมดหวังปลีกตนพ้นถิ่นนั้น

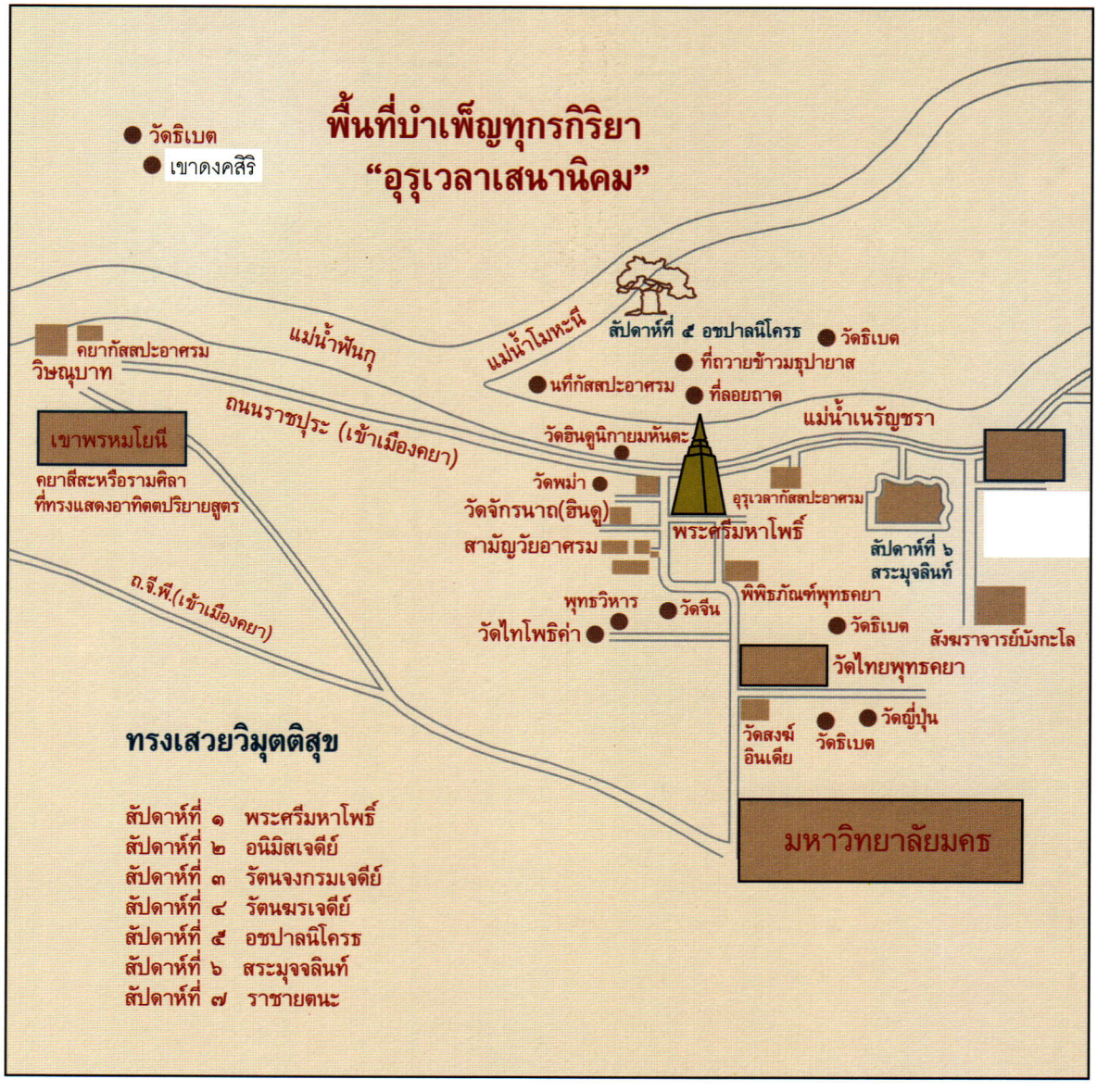

บริเวณมณฑล พุทธคยา
ประเทศอินเดีย

สถานที่ตรัสรู้ ต้นกำเนิดพระพุทธศาสนา

๕

พุทธคยาตรัสรู้อยู่แจ้งจบ

ท่าน้ำสุปติฏฐะ ที่อธิษฐานลอยถาด หลังจากเสวยข้าวมธุปายาสที่นางสุชาดาถวายแล้วพระองค์ทรงนำถาดมาลอย ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

สุชาดากุฎี
บ้านนางสุชาดา ปฐมอุบาสิกา
บริเวณบ้านนางสุชาดา ผู้อธิษฐาน
ถวายข้าวมธุปายาสก่อนการตรัสรู้

๕.๑

นับหกปีที่พระสิทธัตถะ
ฝึกตบะเพียรภาวนามั่น
จวบวิสาขะรุ่งอรุณพลัน
นางสุชาดานั้นเฝ้าพระองค์
ถวายข้าวปายาสด้วยศรัทธา
เสวยแล้วโมทนาดังประสงค์
ลอยถาดทวนสายชลจนจมลง
เสด็จตรงแนวป่าพนาลัย

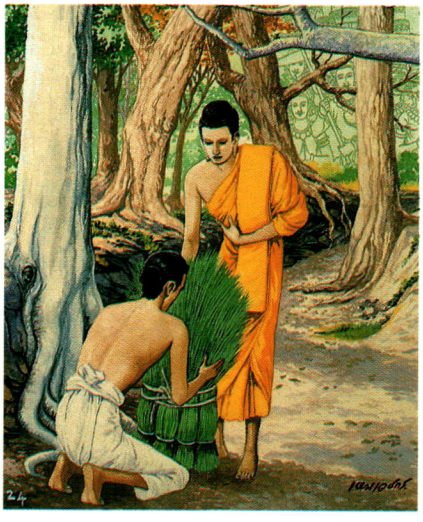

ควงไม้โพธิ์ ต้นไม้สหชาติ (อัสสัตถพฤกษ์) สถานที่ประทับอธิษฐาน เพื่อบรรลุโพธิญาณและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๕.๒

ระหว่างทางสู่พุทธคยาสถาน
โสตถิยะนมัสการด้วยเลื่อมใส
ถวายฟ่อนหญ้าคาทรงรับไว้
ปูลาดใต้ร่มโพธิบัลลังก์
สนธยายามเย็นเป็นมงคล
พระทศพลพร้อมสรรพประทับนั่ง
กำหนดฌานสมาธิโดยลำพัง
ผินพระพักตร์ไปยังทิศบูรพา

พระแท่นวัชรอาสน์ พุทธคยา สถานที่ประทับตรัสรู้

๕.๔

ทรงชำนะพญามารปานนฤมิต
ทรงพิชิตเกิด-ดับสรรพสัตว์
ปฏิจจสมุปปบาท[๑] ประจักษ์ชัด
ตรัสรู้อริยสัจตามเป็นจริง
คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุทุกข์ทั้งปวง
รู้ภาวะที่ล่วงพ้นทุกข์ยิ่ง
รู้มรรคาพาพบที่พึ่งพิง
เพื่อพ้นสิ่งยวนยั่วให้มั่วเมา

---

๑ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น การที่ทุกข์เกิดเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา มีองค์ ๑๒ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย - สังขารจึงเกิดมี, สังขาร - วิญญาณ, วิญญาณ - นามรูป, นามรูป - สฬายตนะ, สฬายตนะ - ผัสสะ, ผัสสะ - เวทนา, เวทนา - ตัณหา, ตัณหา - อุปาทาน, อุปาทาน - ภพ, ภพ - ชาติ, เพราะชาติเป็นปัจจัย - ชรามรณะจึงมี, โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมีพร้อม ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้จึงมีด้วยประการฉะนี้

พุทธปฏิมากรพระพิชิตมารพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชนะพญามารบรรลุพระโพธิญาณ ณ โพธิบัลลังก์
วันเพ็ญ เดือน ๖ วิสาขมาส

เสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช (จำลอง)
อนุสติพุทธานุสรณ์สถาน ณ ปริมณฑลตรัสรู้

๕.๕

ปัจฉิมยามคืนเพ็ญพิสาขะ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสรู้โมกขธรรมนำจิตเบา
หมดกิเลสเขตเนาพระนิพพาน
เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธะ
ผู้ทรงพระปัญญามหาศาล
เข้าใจโลกชีวิตนิจกาล
ช่วยปวงชนพ้นผ่านมหันตทุกข์

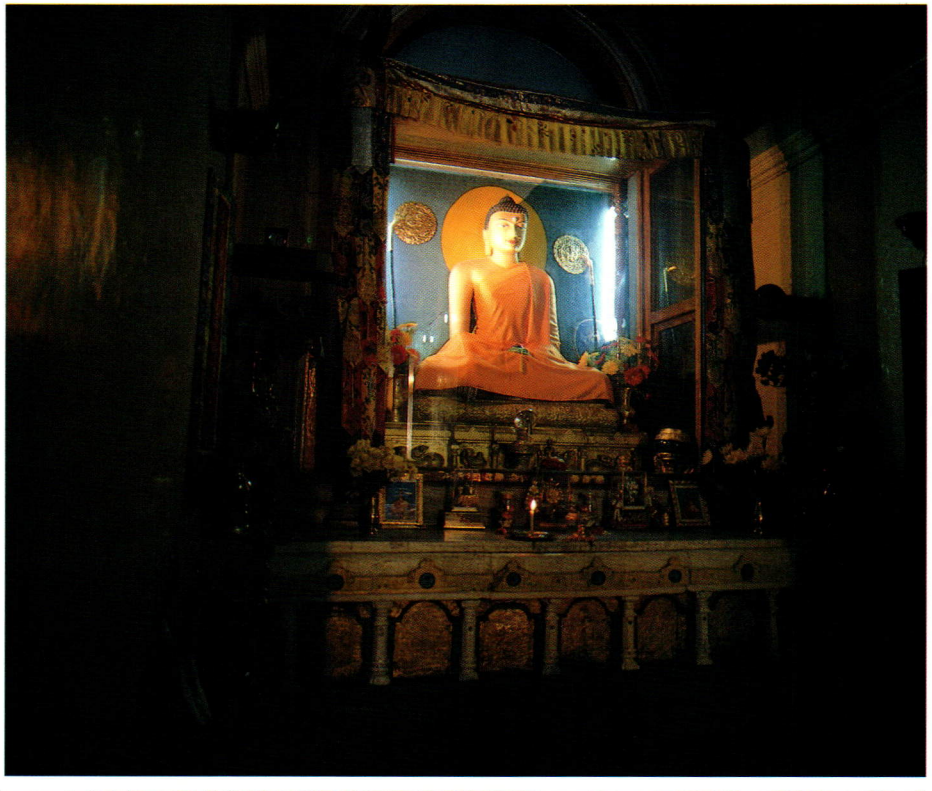

พระพุทธรูป
ประดิษฐานภายใน
พระมหาเจดีย์พุทธคยา
เป็นที่สักการะบูชาของ
พุทธศาสนิกชน

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่ประทับเสวยวิมุตติสุข ภายหลังตรัสรู้

๕.๖

จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า
ประทับเฝ้าเสวยวิมุตติสุข
ณ โคนพระมหาโพธิรุกข์
ทรงเห็นยุคยามยากจากชีวิน
ที่ทุกข์เพราะผองเหตุและปัจจัย
ดับเหตุได้ทุกข์ภัยก็ดับสิ้น
ครบเจ็ดวันครรไลจากเนินดิน
แต่ผันผินเพ่งโพธิพฤกษ์นี้

อนิมิสเจดีย์
หลังตรัสรู้พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข
เป็นสัปดาห์ที่ ๒ ทรงเพ่งดูต้นพระศรีมหาโพธิ์
โดยไม่กระพริบพระเนตรตลอด ๗ วัน

รัตนจงกรมเจดีย์
พุทธานุสรณ์ในคราวเสวยวิมุตติสุข
สัปดาห์ที่ ๓ การเดินจงกรมเป็นอิริยาบถ
ที่สำคัญของผู้ปฏิบัติกรรมฐาน
แม้พระพุทธองค์ก็ทรงเดินจงกรมอย่างหนัก

รัตนฆรเจดีย์
นิรมิตเรือนแก้วอยู่ทิศพายัพ
ของต้นพระศรีมหาโพธิ์
พระพุทธองค์ทรงพิจารณา
พระอภิธรรมปิฎกตลอด ๗ วัน

๕.๗

ทอดพระเนตรที่ประทับตรัสรู้
ทรงจ้องดูเจ็ดวารกาลวิถี
เป็นเขตนาม “อนิมิสเจดีย์”
อีกเจ็ดวันภูมีนิรมิต
“รัตนจงกรมเจดีย์”แก้ว
จงกรมแล้วประทับนั่งบัลลังก์สถิต
“รัตนฆรเจดีย์” ที่พินิจ
ถ้วนเจ็ดวันพระตั้งจิตเสด็จจร

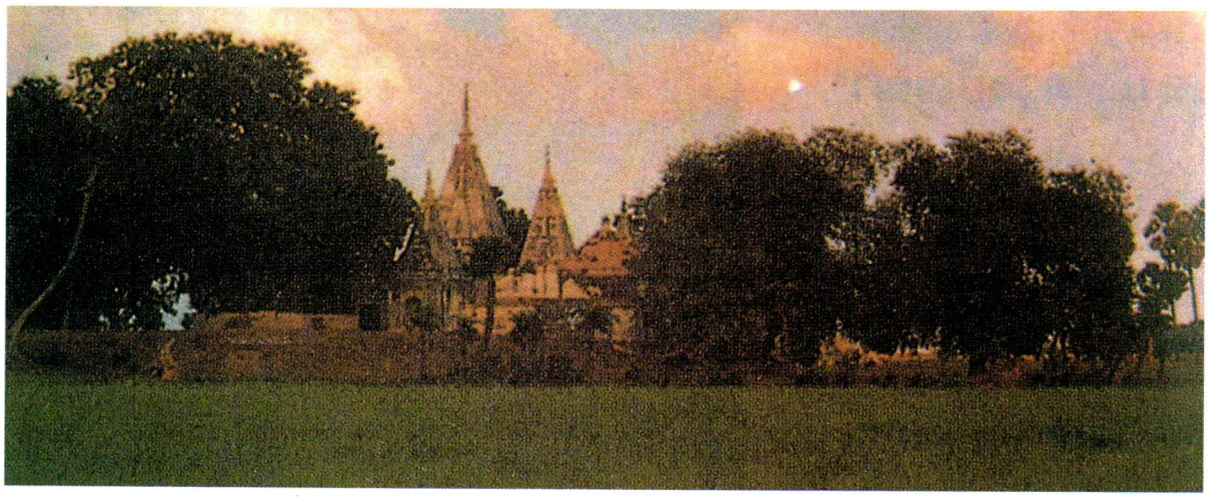

อัชปาลนิโครธเจดีย์ ตั้งอยู่ทิศบูรพาของต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข ตลอด ๗ วัน

มุจจลินท์ ตั้งอยู่ทิศอาคเนย์ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข ๗ วัน มีฝนตกหนัก พญานาคนามว่า มุจจลินท์ ได้มาแผ่พังพาน กันลมฝนแด่พระองค์

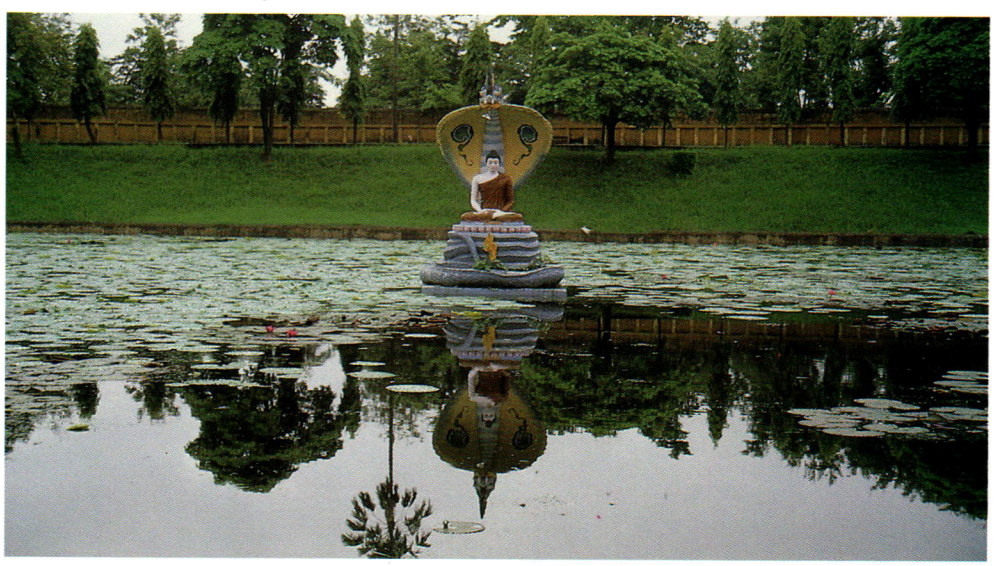

สระมุจจลินท์จำลอง อยู่ในบริเวณมหาเจดีย์พุทธคยาด้านทิศใต้

๕.๘

ประทับใต้ต้นไทรมีใบหนา
คืออัชปาลนิโครธคุ้นมาก่อน
เจ็ดวันสู่ต้นมุจจลินท์ถิ่นสุนทร
สงบสุขสังวรวิถีธรรม
ทรงใคร่ครวญทวนความยามวิเวก
อิ่มเอิบเอกบารมีที่ดื่มด่ำ
เจ็ดทิวาธรรมรสปรากฏนำ
ทรงเปล่งคำพระอุทานอนันตคุณ

ราชายตนเจดีย์ อยู่ทิศทักษิณของต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข ๗ วัน
(ต้นราชายตนะปลูกขึ้นใหม่ ณ สถานที่เดิม)

๕.๙

ความสุขใดไม่เท่าความสงบ
ที่บุคคลค้นพบพระธรรมหนุน
จิตไม่คิดเบียดเบียนเพียรบ่มบุญ
เป็นสุขล้ำค้ำจุนห่างศัตรู
ทรงพำนักร่มไม้ราชายตนะ
เจ็ดวันพระทรงตรึกระลึกอยู่
สองพ่อค้ามาถวายก้อนข้าวตู
เสวยแล้วเสด็จสู่ร่มไทรทอง

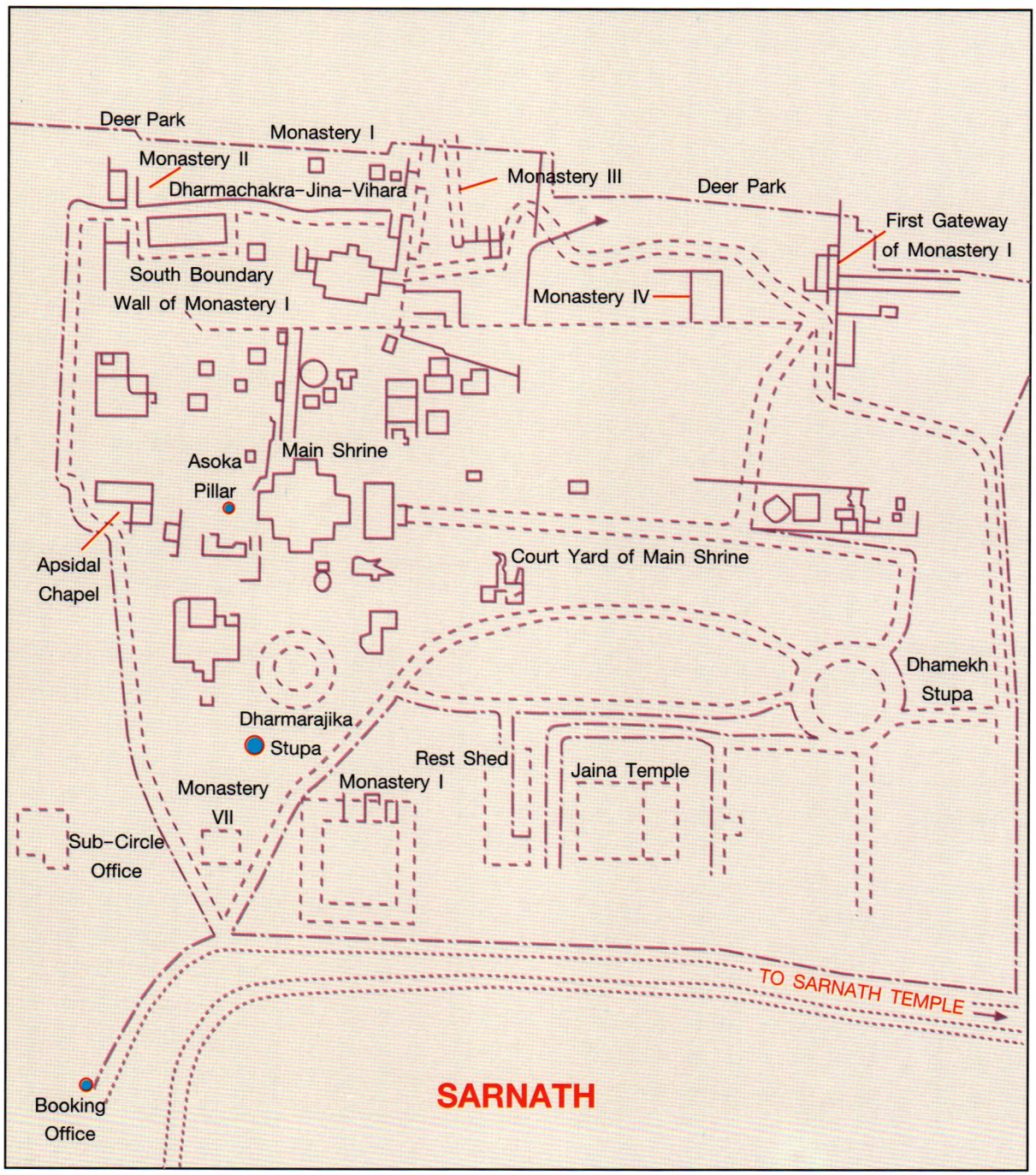
Deer Park
Monastery I
Monastery II
Dharmachakra-Jina-Vihara
Monastery III
Deer Park
First Gateway
of Monastery I
South Boundary
Wall of Monastery I
Monastery IV
Main Shrine
Asoka
Pillar
Apsidal
Chapel
Court Yard of Main Shrine
Dhamekh
Stupa
Dharmarajika
Stupa
Rest Shed
Jaina Temple
Monastery I
Monastery
VII
Sub-Circle
Office
TO SARNATH TEMPLE
Booking
Office
SARNATH

๖

สารนาถปฐมเทศนาบ

๖.๑

สาธุสะพระธรรมนี้ล้ำเลิศ
แสนประเสริฐยากยิ่งสิ่งสนอง
เกินที่คนทั่วไปจะใฝ่ปอง
เพราะยังข้องในห้วงแห่งบ่วงกาม
ทรงแลเล็งเพ่งเวไนยชน
พอจะยังมีคนพ้นขวากหนาม
คงจะมีปัญญาศึกษาตาม
ให้รู้ความจริงแท้อย่างแน่นอน

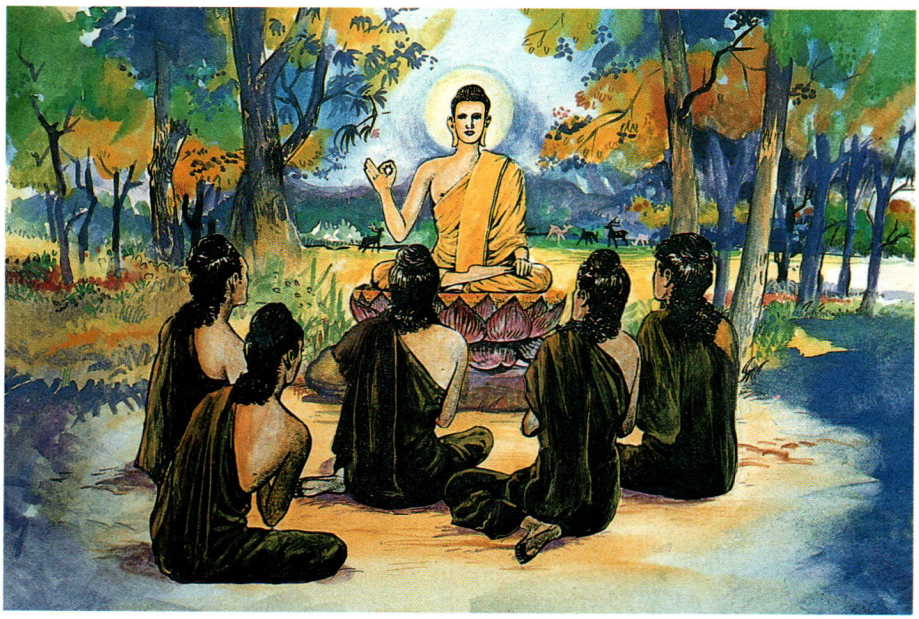

เจาคัณฑีสถูป สถานที่ที่ปัญจวัคคีย์ได้พบพระพุทธองค์ครั้งแรก ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

๖.๒

ด้วยพระกรุณาธิคุณยิ่ง
ตั้งพระทัยทุกสิ่งจะสั่งสอน
ทรงคิดถึงผู้ซึ่งทรงอาทร
แสดงธรรมโปรดก่อนด้วยเมตตา
รำลึกรู้หมู่ปัญจวัคคีย์
สมควรที่ได้ฟังเทศนา
จึงเสด็จออกจากเมืองคยา
ถึงเขตพาราณสียามสายัณห์

ปฏิมากรรม พระพุทธองค์ทรงแสดงพระปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์

ธรรมราชิกสถูป ที่แสดงอนัตตลักขณสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ สร้างสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

๖.๓

รุ่งเช้าเป็นเพ็ญเดือนอาสาฬหะ
องค์พุทธะแสดงธรรมนำสุขสันต์
ณ อิสิปตนมฤคทายวัน [๑]
แก่พระปัญจวัคคีย์ที่น้อมนบ
ทรงแจกแจงจตุราริยสัจ
ทางสายกลางชี้ชัดจนเจนจบ
ทรงบอกทุกข์เหตุทุกข์ที่ค้นพบ
ความดับทุกข์พึงประสบด้วยองค์มรรค

๑ อิสิปตนะ เป็นบริเวณโล่งแจ้ง ใกล้กรุงพาราณสี ปัจจุบันนี้เรียกว่าสารนาถ อยู่ห่างจากตัวเมืองพาราณสี ไปประมาณ ๕ ไมล์ อีกชื่อหนึ่งของ อิสิปตนะ คือ มฤคทายะ แปลว่าป่าเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ เป็นที่ที่กวางมารวมกันอยู่เป็นจำนวนมาก

๖.๔

โกณฑัญญะสดับปฐมเทศนา
หรือพระสูตรนามว่าธรรมจักร
ได้ดวงตาเห็นธรรมจำรัสนัก
มีจิตภักดิ์ขอบวชตามพระองค์
ได้รับพระกรุณาประทานให้
เป็นภิกษุสืบไปดังประสงค์
เกิดพระรัตนตรัยได้ดำรง
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์บริบูรณ์

ธัมเมกขสถูป พุทธสถานอันเก่าแก่และสำคัญ สร้างด้วยศิลาแข็งแรง และสง่างามด้วยลวดลายสลักหิน สูง ๑๔๓ ฟุต เป็นสถานที่แสดงว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงพระปฐมเทศนา

๖.๕

“สวนกวาง” นั้นปัจจุบันคือ “สารนาถ”
แหล่งเริ่มแผ่พุทธศาสน์สถิตศูนย์
“พระปฐมเทศนา” ศรัทธาพูน
ยังมี “มูลคันธกุฎี” ที่ประทับ
อีก “เจาคัณฑีสถูป” ที่ทรงพบ
ปัญจวัคคีย์นบพระธรรมสดับ
มี “ธัมเมกขสถูป” ร่องรอยรับ
สอบเทียบกับพุทธประวัติจะชัดจริง

ธรรมราชิกสถูป ที่แสดงอนัตตลักขณสูตร
โปรดปัญจวัคคีย์สร้างสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

หลักศิลาจารึก พระเจ้าอโศกมหาราช
เสาหินทรายกลึง ประกอบด้วยเสาและส่วนยอด
ตั้งเรียงกันอยู่ ๕ ท่อน

๖.๖

ณ อิสิปตนมฤคทายวัน
สองรูปเห็นธรรมสำคัญสงบยิ่ง
และอีกสองก็เห็นตามเป็นจริง
รวมห้ารูปรู้ยิ่งครบบุคคล
ทรงเรียกรวมมาสอน อนัตตา[๑]
ทุกท่านได้ปัญญาธรรมานุสนธิ์
สิ้นกิเลสทั้งหลายในกมล
บรรลุอรหัตตผลทั้งคณะ

๑ ความเป็นอนัตตา คือ มิใช่ตัวมิใช่ตน
พระธรรมเทศนาที่ตรัสครั้งนี้ คือ อนัตตลักขณสูตร

ยสสถูป สถานที่ที่พระยสะ อริยสาวกองค์ที่ ๖ บรรลุพระอรหันต์
และมีบิดาบรรลุโสดาบัน เป็นอุบาสกผู้นับถือพระรัตนตรัยคนแรกของโลก

หมู่เจดีย์ แสดงถึงยุคทองของพระพุทธศาสนาในอดีต
ปัจจุบันเหลือเพียงซากสังฆาราม เจดีย์ วิหาร สถูป ธรรมศาลา ประติมากรรม สถาปัตยกรรม

๖.๗

พระพุทธองค์ทรงงานการเผยแผ่
เริ่มตั้งแต่เทศน์โปรดพระยสะ
ได้บวชรู้ทั่วถึงซึ่งธรรมะ
พร้อมกับพระสหายได้โพธิญาณ
รวมอรหันตสาวกหกสิบองค์
พระทรงส่งแสดงธรรมนำสุขศานติ์
พุทธศาสน์แผ่กว้างอย่างโอฬาร
เพราะแผนงานวางไว้ได้แยบยล

มูลคันธกุฎีวิหาร อนุสรณ์อนาคาริกธรรมปาละชาวศรีลังกาผู้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา สร้างเป็นพุทธศิลปในอินเดีย เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

มูลคันธกุฎี ที่ประทับพรรษาแรกของพระพุทธเจ้า และทรงประกาศพระพุทธศาสนา

๖.๘

“เราขอให้เหล่าภิกษุทั้งหลาย
จงแยกย้ายแสดงธรรมนำศุภผล
เพื่อประโยชน์สุขแท้แก่ปวงชน
เพื่อช่วยโลกข้ามพ้นซึ่งทุกข์ภัย
จงแยกทางครรไลไปเดี่ยวโดด
เพื่อเทศน์โปรดปวงประชามาเลื่อมใส”
กุลบุตรเมื่อสดับซาบซึ้งใจ
ต่างก็ได้บวชพร้อมน้อมประณต

อุรุเวลาเสนานิคม ทุ่งที่สงบร่มเย็นกว่า ๒๕๐๐ ปี ที่พระพุทธองค์ประทับเพื่อทรงบำเพ็ญเพียรค้นหาสัจธรรม มาแสดงแก่ชาวโลก

คยาสีสะ ภูเขาใกล้เมืองคยาที่พระพุทธเจ้าแสดงอาทิตตปริยายสูตรโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งสาวก ๑,๐๐๐ คน

๖.๙

จากนั้นสมเด็จพระศาสดา
เสด็จสู่อุรุเวลาชนบท
โปรดภัททวัคคีย์ผู้มียศ
อีกชฎิลดาบสสามพี่น้อง[๑]
พร้อมด้วยบริวารรวมพันถ้วน
ต่างเลิศล้วนรู้ธรรมนำสนอง
เพิ่มพระอรหันต์ดังมั่นปอง
เป็นภิกษุผู้ครองอริยวัตร

---

๑ นักบวชชฎิล นับถือลัทธิบูชาไฟ พี่ชายใหญ่ ชื่ออุรุเวลกัสสป เป็นคณาจารย์ใหญ่ชาวราชคฤห์นับถือมาก ตั้งอาศรมสอนลัทธิอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา มีน้องชายสองคนชื่อนทีกัสสป และคยากัสสป เป็นหัวหน้าชฎิล ตั้งอาศรม อยู่ถัดกันไปบนฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ไม่ห่างไกลจากอาศรมของพี่ชายใหญ่

สถานที่ทรงจำพรรษา

พรรษาที่ - ปี	ทรงจำพรรษาที่
๑ - ปีระกา	ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี
๒, ๓, ๔ - ปีจอ, กุน, ชวด	พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์
๕ - ปีฉลู	กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้กรุงเวสาลี
๖ - ปีขาล	มกุลบรรพต (กูฏบรรพต) ระหว่างกรุงราชคฤห์ กับกรุงสาวัตถี อยู่ในเขตแคว้นมคธ
๗ - ปีเถาะ	บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ใต้ร่มไม้ปาริชาติ ในดาวดึงส์สวรรค์
๘ - ปีมะโรง	ป่าเภสกฬาวัน (ป่าไม้สีเสียด) ใกล้เมืองสุงสุมารคิริ ในภัคคชนบท
๙ - ปีมะเส็ง	โฆสิตาราม ในกรุงโกสัมพี
๑๐ - ปีมะเมีย	ภัททสาลมูล ในป่าปาลิไลยกวัน ใกล้กรุงโกสัมพี
๑๑ - ปีมะแม	หมู่บ้านนาลายพราหมณ์ ในแคว้นมคธ
๑๒ - ปีวอก	ปจิมัณฑมูล ร่มไม้สะเดาที่นเพรุยักษ์สิงอยู่ ใกล้เมืองเวรัญชา
๑๓, ๑๙ - ปีระกา, เถาะ	จาลิยบรรพต หรือจาลิกาบรรพต ใกล้หมู่บ้านชันตุ แคว้นเจติ
๑๔ - ปีจอ	พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี
๑๕ - ปีกุน	นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์
๑๖ - ปีชวด	อัคคาฬวเจดีย์วิหาร เมืองอาฬวี แคว้นโกศล
๑๗, ๒๐ - ปีฉลู, มะโรง	พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์
๑๘ - ปีขาล	เมืองอาฬวี แคว้นโกศล
๒๑ - ๔๔ ปีมะเส็ง ถึง ปีมะโรง	รวม ๒๔ พรรษา ที่พระเชตวันมหาวิหาร และบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล สลับกัน คือที่พระเชตวันมหาวิหาร ๑๘ พรรษา ที่บุพพาราม ๖ พรรษา
๔๕ - ปีมะเส็ง	เวฬุวคาม ใกล้กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ครั้นออกพรรษาแล้ว จึงเสด็จผ่านเมืองต่าง ๆ จนลุถึงเมืองกุสินารา ในวันเพ็ญกลางเดือน ๖ และเสด็จปรินิพพาน

แผนที่ชมพูทวีป แสดงพุทธสถานสำคัญในสมัยพุทธกาล
พุทธสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง
พุทธประวัติสังเขป
พุทธวงศ์
สากยะ
โกลิยะ
อินเดีย
เนปาล
แคว้นกุรุ
แคว้นสุรเสนะ
แคว้นโกสัมพี
แคว้นวังสะ
แคว้นมคธ
แคว้นอังคะ
แคว้นมัลละ
แคว้นวัชชี
แคว้นโกศล
แคว้นอวันตี
แคว้นกาสี
อินทปัตถ์ หรือ อินทรปัสถ์
เหมวันตประเทศ
เวรัญชา
มถุรา
สังกัสสนคร
สาวัตถี
เชตวนาราม
จาลิกบรรพต
กอนคา
สากต
โกรักขปุระ
กุสินารา
ปาวา
อโยธยา
ปาเภสกพาวัน
ปาวารายิวัน
ปาจีนวังสทายวัน
ปาวาลเจดีย์
เวฬุวคาม
เวสาลี
อัมพปาลีวัน
ปาฏลิบุตร
มกุฏบรรพต
ปิปผลิวัน
สีสปาวัน
ราชคฤห์
สาญจี
สารนาถ
มิคทายวัน
พาราณสี
ปัจเจกพุทธเจดีย์
ตปุสสะ-ภัลลิกะ
ไภสัชยาราม
ปาวารัยชิตวัน
ไภลัฏฐี
โกสัมพี
ปาริไลยกวัน
โฆสิตาราม
ปาลิไลยก

๗

สี่สิบห้าปีครบโปรดปวงชน

ธัมเมกขสถูป พุทธสถานอันเก่าแก่ เป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระปฐมเทศนา

ลัฏฐิวัน (สวนตาลหนุ่ม) อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงราชคฤห์

๗.๑

พุทธศาสน์เริ่มตั้งและหยั่งราก
เริ่มต้นจากเทศนาอริยสัจ[๑]
อนัตตลักขณสูตร[๒] แจ่มแจ้งชัด
พระสาวกปฏิบัติด้วยศรัทธา
อีกอาทิตตปริยายสูตร[๓] เด่น
ทรงกล่าวเน้นชี้นำธรรมกถา
เสด็จถึงราชคฤห์นครา
สวนตาลหนุ่ม[๔] พระศาสดาทรงหยุดยั้ง

---

๑ ความจริงอย่างประเสริฐ หรือความจริงที่ทำให้คนเป็นพระอริยะเป็นปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงแก่ พระปัญจวัคคีย์ เรียกชื่อเต็มว่าธัมมจักกัปปวัตนสูตร มี ๔ อย่าง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

๒ ชื่อพระสูตรที่แสดงลักษณะแห่งขันธ์ ๕ ว่า เป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าแสดงแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ ท่านทั้ง ๕ นี้ เมื่อได้ฟังพระสูตรนี้แล้วได้สำเร็จอรหัตตผล

๓ ชื่อพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุอดีตชฎิล ประมาณ ๑,๐๐๐ รูป มีพระอุรุเวลกัสสป เป็นต้น ว่าด้วยอายตนะ (เครื่องรู้และสิ่งรู้) ทั้ง ๖ ที่ร้อนลุกไปทั่วด้วยไฟราคะ โทสะ โมหะ ตลอดจนร้อนด้วยทุกข์ มีชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น ภิกษุเหล่านั้นได้ฟังแล้วได้บรรลุอรหัตตผล

๔ ลัฏฐิวัน อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงราชคฤห์

เรือนคุมขัง (ตำหนักกักบริเวณ) พระเจ้าพิมพิสารถูกเจ้าชายอชาตศัตรูทำรัฐประหาร
จับพระบิดากักบริเวณและสิ้นพระชนม์ในที่แห่งนี้

ชีวกัมพวัน หมอชีวกโกมารภัจจ์ แพทย์หลวงประจำราชสำนัก ถวายสวนมะม่วงสร้างเป็นสถานพยาบาลภิกษุสงฆ์อาพาธ

๗.๒

พระเจ้าพิมพิสารได้สดับ
กิตติศัพท์พุทธองค์ดังทรงหวัง
เสด็จพร้อมบริพารผ่านเวียงวัง
เข้าเฝ้าฯยังลัฏฐิวันอัญชลิต
สดับพระอนุปุพพิกถา[๑]
อริยสัจเทศนาประจักษ์จิต
ได้ดวงตาเห็นธรรมนำชีวิต
สุขพิศิษฐ์บริสุทธิ์ด้วยพุทธคุณ

---

๑ เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอัธยาศัยของสัตว์ ให้หมดจดเป็นชั้นๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟัง ให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ อนุปุพพิกถา มี ๕ ระดับ คือ ทานกถา พรรณนาทาน สีลกถา พรรณนาศีล สัคคกถา พรรณนาสวรรค์ คือ ความสุขที่พรั่งพร้อมด้วยกาม กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกามและเนกขัมมานิสังสกถา พรรณนาอานิสงส์แห่งการออกจากกาม (บาฬี)

ศาลาไทยเวฬุวัน สร้างขึ้นด้วยศรัทธาของพุทธบริษัทชาวไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

๗.๓

ด้วยเลื่อมใสในองค์พระศาสดา
จอมราชาพิมพิสารทรงเกื้อหนุน
ถวายป่าไผ่งามบำเพ็ญบุญ
ทรงการุณรับถวายป่าไผ่นั้น
อารามนี้เป็นศูนย์การเผยแผ่
พระธรรมแก่หญิงชายในเขตขัณฑ์
พระสาวกพำนักพักพร้อมกัน
วัดสำคัญเวฬุวนาราม

มหาสถูปสารีบุตร ที่ระลึกพระสารีบุตรอัครสาวกเกิดและนิพพาน ตั้งอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยนาลันทา

โมคคัลลานคูหา ที่พระโมคคัลลานะบำเพ็ญเพียร มองเห็นอชครเปรตบนยอดเขาเป็นที่ทิ้งโจร

๗.๔

ได้ทรงสอนพระอัครสาวก
พร้อมปริพาชกอีกล้นหลาม
สองร้อยห้าสิบรูปบวชติดตาม
บรรลุความหลุดพ้นจากมลทิน
เป็นกำลังสำคัญการสั่งสอน
ประชากรทั่วไปในท้องถิ่น
ต่างชมชื่นรื่นรมย์นิยมยิน
พระมุนินทร์สอนสั่งทางวิมุตติ

ลานมหาสังฆนิบาต ที่ประชุมสงฆ์อรหันต์ ๑๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชา หรือวัน “จาตุรงคสันนิบาต”

๗.๕

จวบวันเพ็ญเพหามาฆมาส
จาตุรงคสันนิบาตบริสุทธิ์
อรหันตสาวกพระสัมพุทธ
อุดมวุฒิพันสองร้อยห้าสิบองค์
ทรงแสดงหลักธรรมที่สำคัญ
“เว้นบาปชั่วสารพัน” โลภโกรธหลง
“ทำความดี” “จิตผ่องใส” ใจมั่นคง
คือการทรงชี้จุดวิสุทธิมรรค

เจดีย์พุทธมารดา โบราณสถาน ที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุของพระนางปชาบดีโคตมี พระแม่นมผู้เลี้ยงดูพระกุมาร หลังจากพระนางสิริมหามายาเสด็จสวรรคต

มหาเจดีย์พุทธบิดา โบราณสถาน ที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุของพระเจ้าสุทโธทนะ

๗.๖

ตรัสรู้ล่วงมากว่าหกปี
เสด็จที่สักกะอาณาจักร
กบิลพัสดุ์แดนดินถิ่นพำนัก
ถึงตำหนักพระพุทธบิดา
ทรงแสดงธรรมโปรดพระบิตุรงค์
พรั่งพร้อมพระญาติวงศ์ทุกสาขา
พระน้านางปชาบดีมีศรัทธา
มุ่งน้อมนำธรรมาทั้งใจกาย

ทางขึ้นสู่เขาคิชฌกูฏในครั้งพุทธกาล

๗.๗

เวฬุวนารามเป็นศูนย์กลาง
เมื่อเดินทางสั่งสอนคนทั้งหลาย
พระสาวกพูนเพิ่มอย่างมากมาย
กองทัพธรรมแผ่ขยายหลายแห่งนัก
ดูตำแหน่งแหล่งทางจากแผนที่
แจ้งวิถีเสด็จไปได้ประจักษ์
พระพุทธานุภาพแผ่พิทักษ์
ประทานหลักชีวีที่ควรครอง

โบราณสถานวัดมหาวัน แคว้นวัชชี สถานที่พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษาที่ ๕ ทรงมีพุทธานุญาตให้พระนางปชาบดีโคตมี บวชเป็นภิกษุณี เป็นครั้งแรก

บริเวณเมืองสาวัตถี
นครหลวงแห่งแคว้นโกศล

กำแพงวังโกสัมพี แคว้นวังสะ
ด้านโค้งจันทร์เสี้ยว
ตั้งตระหง่านริมฝั่งแม่น้ำยมุนา
สายธารกำเนิดวรรณกรรมอมตะหลากหลาย

๗.๘

พุทธศาสน์สถิตประดิษฐาน
แผ่ไพศาลหลายแคว้นแดนทั้งผอง
ทั่วชมพูทวีปประทีปทอง
กระจายส่องแสงธรรมนำปวงชน
แคว้นวังสะ มัลละและกาสี
แคว้นมคธ วัชชี และโกศล
ทั้งอังคะ คันธาระมณฑล
พุทธศาสนิกชนก็เพิ่มพูน

วัดไทยลุมพินี เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

วัดไทยนาลันทา สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗

วัดไทยพุทธคยา วัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

วัดไทยสาวัตถี สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕

วัดไทยสารนาถ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗

วัดไทยกุสินารา มหาวิหาร ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗

๗.๙

สมเด็จพระบรมศาสดา
พระกรุณาแผ่ไปไม่เสื่อมสูญ
ทรงสอนสั่งเอื้อเฟื้อและเกื้อกูล
บริบูรณ์สาวกสาวิกา
สถานที่สำคัญนั้นมีอยู่
สมควรรู้เรื่องราวพระศาสนา
กำหนดในพุทธประวัติสืบชัดมา
สี่สิบห้าปีพระองค์ได้ทรงงาน

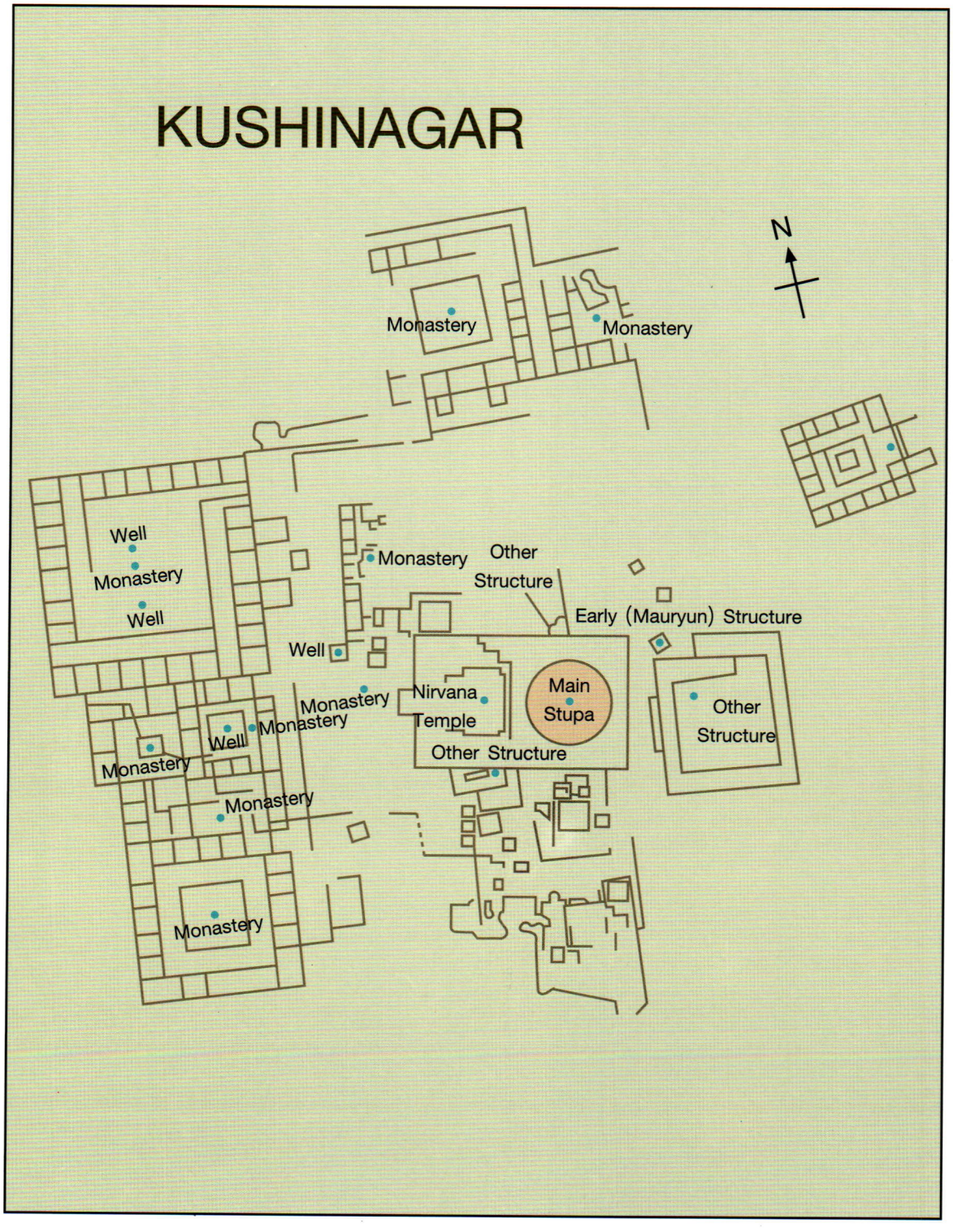
KUSHINAGAR
N
Monastery
Monastery
Well
Monastery
Well
Monastery
Other
Structure
Early (Mauryun) Structure
Well
Monastery
Monastery
Nirvana
Temple
Main
Stupa
Other
Structure
Well
Monastery
Other Structure
Monastery
Monastery

๘

กุสินาราเสด็จสู่ปรินิพพาน

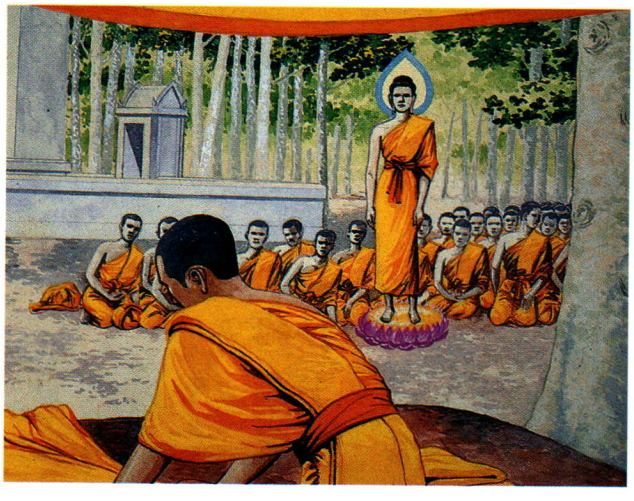

เสาหินจักรพรรดิอโศก ป่ามหาวัน เวสาลี แคว้นวัชชี

๘.๑

เมื่อพระพุทธกิจสัมฤทธิผล
พระทศพลปลงอายุสังขาร
คือกำหนดวันจะปรินิพพาน
อีกสามเดือนไม่นานนับแต่นั้น
สถานที่กำหนดพระชนมาน
ปลงอายุสังขารดังกล่าวนั่น
คือปาวาลเจดีย์[๑] ที่สำคัญ
เวพุวคาม[๒] เขตขัณฑ์ไพศาลี[๓]

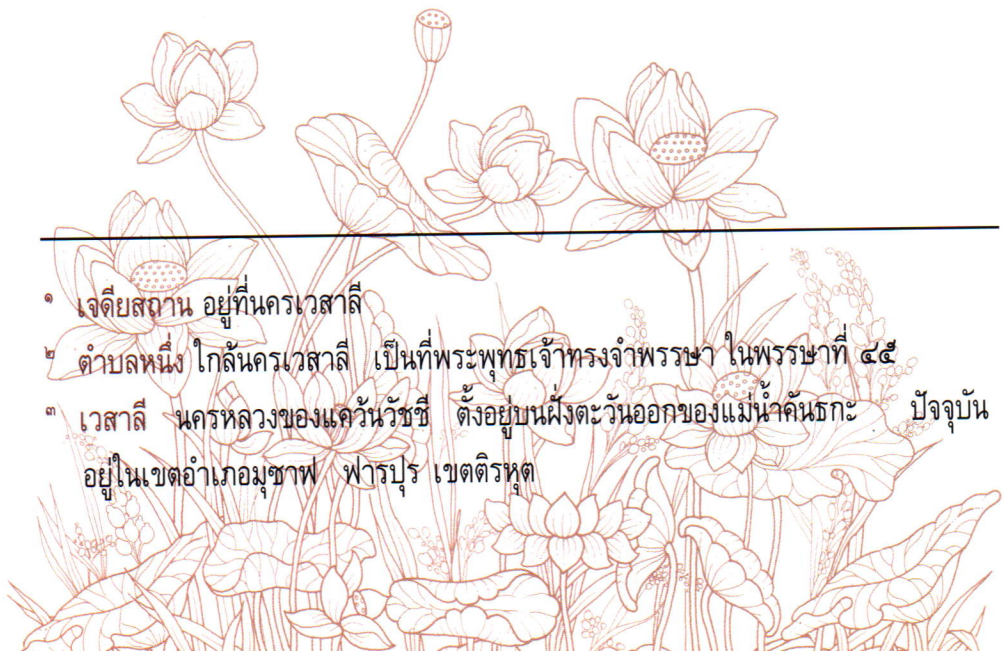

๑ เจดียสถาน อยู่ที่นครเวสาลี

๒ ตำบลหนึ่ง ใกล้นครเวสาลี เป็นที่พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษา ในพรรษาที่ ๔๕

๓ เวสาลี นครหลวงของแคว้นวัชชี ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำคันธกะ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอมุซาฟ ฟารปุร เขตติรหุต

ป่ามหาวัน ที่แสดงโพธิปักขิยธรรม

อานันทเจดีย์ อนุสรณ์พระอานนท์ยอดอุปัฏฐาก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของสถูปปรินิพพาน
ลักษณะเป็นเนินดินสูงประมาณ ๒ เมตร มีเจดีย์น้อยตั้งอยู่บนนั้น

๘.๒

พระเสด็จสู่ป่ามหาวัน
แสดงธรรมสำคัญพิเศษศรี
โพธิปักขิยธรรมล้ำรุจี
แล้วไปที่ภัณฑคามเมื่อยามเย็น
ทรงสอนอริยธรรมสี่ประการ[๑]
คือธรรมช่วยให้ผ่านความทุกข์เข็ญ
ณ อานันทเจดีย์ชี้ประเด็น
"สี่ข้ออ้าง"[๒] เพื่อให้เห็นถูกและตรง

---

๑ อริยธรรม ๔ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ อันเป็นอริยะ

๒ สี่ข้ออ้าง คือ มหาประเทศ ๔ ประการ ใช้เป็นหลักตัดสินเมื่อมีผู้อ้างว่า นี้เป็นคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา

บริเวณที่ตั้งบ้านนายจุนทะ ผู้ถวายอาหารสุกรมัททวะแด่พระพุทธองค์

ประตูเมืองกุสินารา สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

๘.๓

พระเสด็จจากโภคนครา
ไปสู่เมืองปาวา[๑] ดังประสงค์
นายจุนทะเฝ้ากราบแทบบาทบงสุ์
ถวายอาหารแด่พระองค์ครั้งสุดท้าย
ประทับ ณ อัมพวันสวนมะม่วง
เวลาล่วงเลยไปน่าใจหาย
ทรงประชวรป่วนพระวรกาย
จึงผันผายสู่กุสินารา[๒] นคร

---

๑ เมืองปาวา เป็นนครหลวงของแคว้นมัลละภาคใต้
๒ กุสินารา เป็นนครหลวงของแคว้นมัลละภาคเหนือ

แม่น้ำกกุธานที บุณยนที ที่พระพุทธองค์สรงสนานและตรัสสั่งให้นำน้ำมาถวาย ทรงเสวยเป็นวาระสุดท้าย

ป่าสาละพุทธยันตี ใกล้กับสนามบินกองทัพอากาศ เขตจังหวัดโครักขปุร์ ปลูกต้นสาละไว้มากมาย ทำให้สองข้างทางร่มรื่น

๘.๔

ผ่านแม่น้ำกกุธา พระอานนท์
นำเสด็จข้ามพ้นทรงพักผ่อน
หลังสระสรงกายาในสาคร
เสด็จจรสู่สวนอัมพวัน
มาณพนาม “ปุกกุสสะมัลลบุตร”
มีศรัทธาสูงสุดมนัสมั่น
ถวาย “ผ้าสีขมิ้น”[๑] แด่ทรงธรรม์
หลังจากนั้นเสด็จมาป่าสาละ

๑ ผ้าสีขมิ้น คือ ผ้า “สิงคิวรรณ”

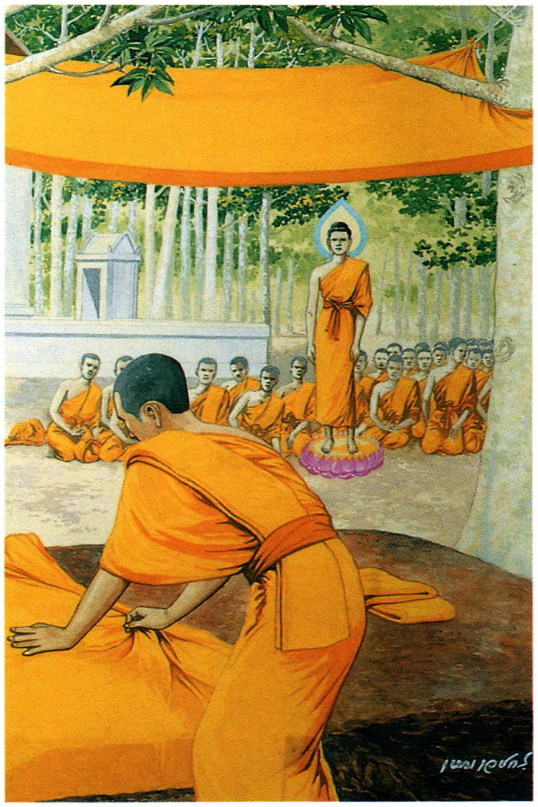

ทรงสีหไสยาสน์ใต้ร่มรังคู่

๘.๕

ร่มรังคู่ดูสงบคล้ายซบเศร้า
สาวกเฝ้าคืนเพ็ญวิสาขะ
พระอานนท์ปูลาดอาสนะ
ทรงสีหไสยาคราบรรทม
ดวงเดือนส่องสาดแสงพฤกษาสาย
ดอกรังร่วงโปรยปรายดูงามสม
หยดน้ำค้างหยาดฟ้ามาพร่างพรม
อีกพริ้วลมผ่านเลยรำเพยพัด

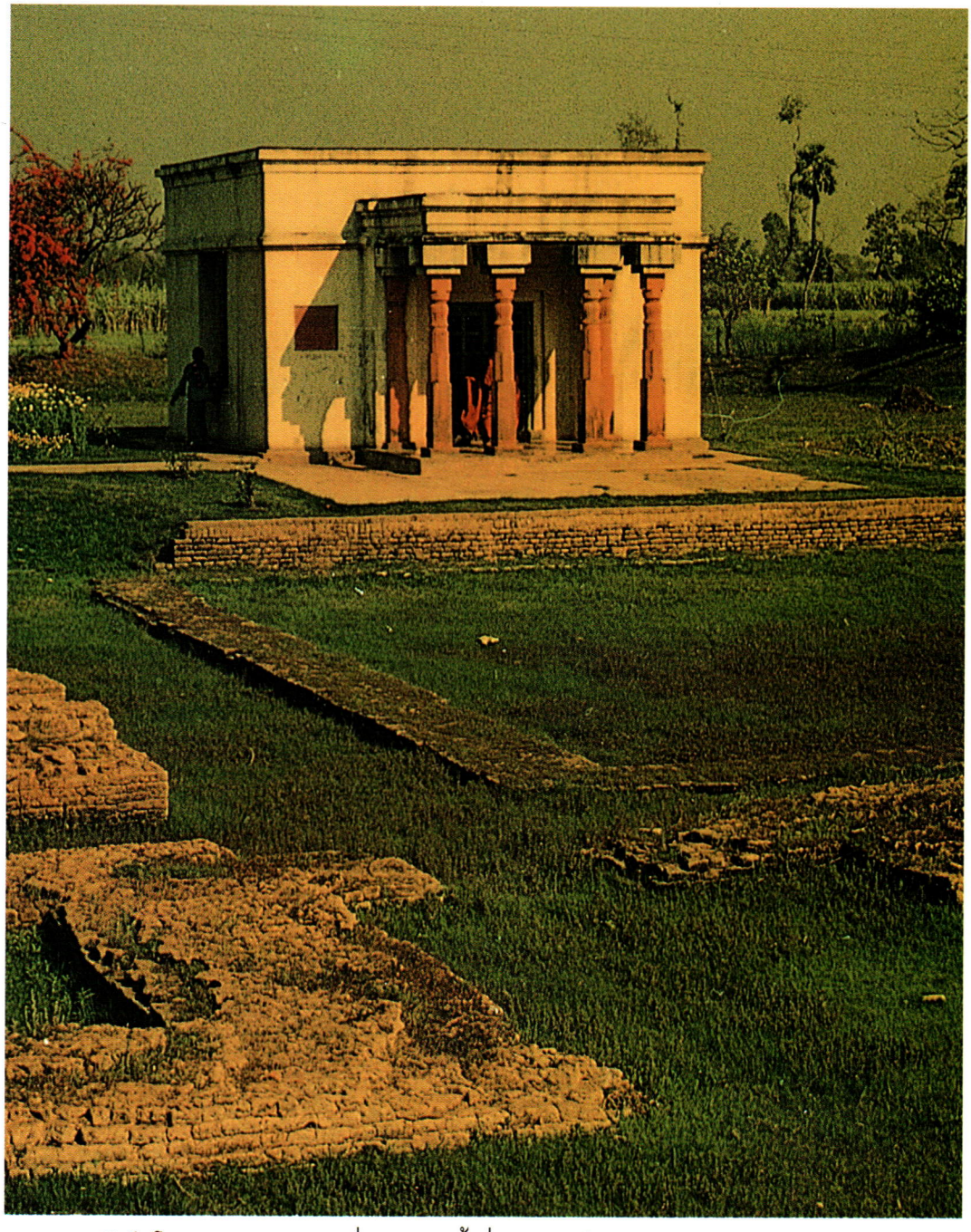

มหากัวร์ โบราณสถาน บริเวณที่เคยเป็นแม่น้ำที่พระอานนท์ตักถวายพระพุทธเจ้าก่อนปรินิพพาน

๘.๖

แต่วารวันพระสั่งให้แจ้งข่าว
จะนิพพานแก่เหล่ามัลลกษัตริย์
และกับพระอานนท์ทรงบอกชัด
วิธีจัดสรีระพระพุทธองค์
อีกทั้งสี่สังเวชนียสถาน
ควรแก่การเยือนเยี่ยมโดยประสงค์
อนุสรณ์สังเวชเจตจำนง
เทิดธำรงประวัติพระศาสดา

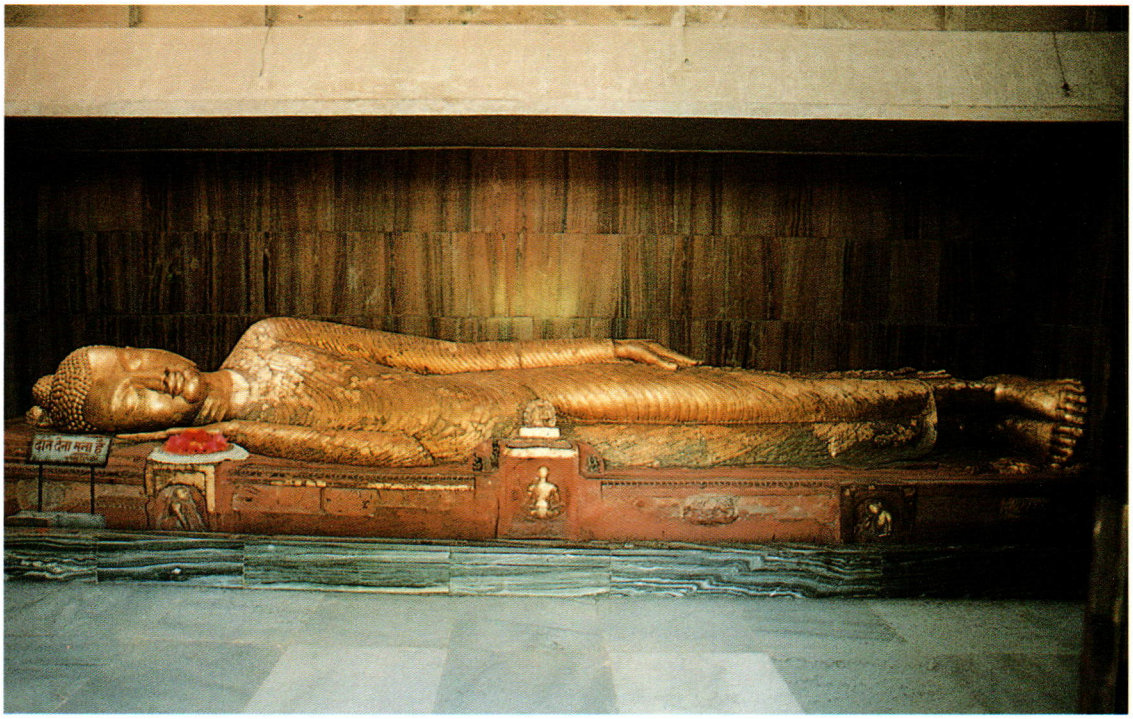

พระพุทธปฏิมากร ปางปรินิพพาน สลักด้วยศิลาล้วน ยาว ๒๐ ฟุต ที่สาลวโนทยาน กุสินารา
พุทธลักษณะเหมือนพระบรมศาสดาเพิ่งจะจากเราไป

๘.๗

แม้จะใกล้วาระปรินิพพาน
ยังประทานพระธรรมเทศนา
สุภัททปริพาชกผู้เข้ามา
เพื่อทูลถามปัญหาที่ข้องใจ
ทรงแสดงอัษฎางคิกมรรค
ฟังประจักษ์ขอบวชด้วยเลื่อมใส
แล้วเป็นขีณาสพสมหทัย
ก่อนทรงชัยพุทธองค์ทรงลาลับ

ปัจฉิมโอวาท

วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ
สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา
ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาท ให้ถึง
พร้อมเถิด

๘.๘

จึงมีพุทธดำรัสตรัสประกาศ
พระปัจฉิมโอวาทพึงสดับ
อันสังขารโทรมทรุดสุดบังคับ
ย่อมย่อยยับเสื่อมสิ้นเป็นธรรมดา
จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม
มนัสน้อมนำประโยชน์ปรารถนา
บำเพ็ญกิจกุศลดลชีวา
ทั้งแก่ตนและประชาชนทั้งมวล

พระพุทธปฏิมากร ปางปรินิพพาน

มกุฏพันธนเจดีย์ สถานที่ที่มัลลกษัตริย์ ประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระหลังจากปรินิพพานได้ ๗ วัน

๘.๙

ทรงสอนเสร็จสุดสิ้นพระดำรัส
เงียบสงัดสามโลกโศกกำสรวล
ทรงเข้าออกฌานครบจบขบวน[๑]
กาลอันควรดับขันธปรินิพพาน
โอ้พระคุณอุ่นเกล้าของชาวโลก
ช่วยดับโศกดับทุกข์ให้สุขศานต์
ขอกราบเบื้องบาทบงสุ์พระทรงญาณ
รับใช้เบื้องบทมาลย์ตลอดไป

---

[๑] ทรงเข้าฌานที่ ๑ ออกจากฌานที่ ๑ เข้าสู่ฌานที่ ๒ เป็นลำดับ จนครบรูปฌาน (ฌานมีรูปเป็นอารมณ์) ๔ อรูปฌาน (ฌานมีสิ่งมิใช่รูปเป็นอารมณ์) ๔ และสัญญาเวทยิตนิโรธ (สมาบัติที่ดับสัญญาความกำหนดหมาย และ เวทนาความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข) รวมทั้ง ๙ ข้อนี้ เรียกอนุปุพพวิหาร คือธรรมเครื่องอยู่แห่งจิตใจโดยลำดับ ต่อจากนั้นทรงออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธ ย้อนกลับเข้าสู่อรูปฌานที่ ๔ (เนวสัญญายตนสมาบัติ) โดยนัยะนี้ทรงย้อนกลับไปถึงฌานที่ ๑ ออกจากฌานที่ ๑ เข้าสู่ฌานที่ ๒ เรื่อยไปจนถึงฌานที่ ๔ แล้วก็ปรินิพพาน

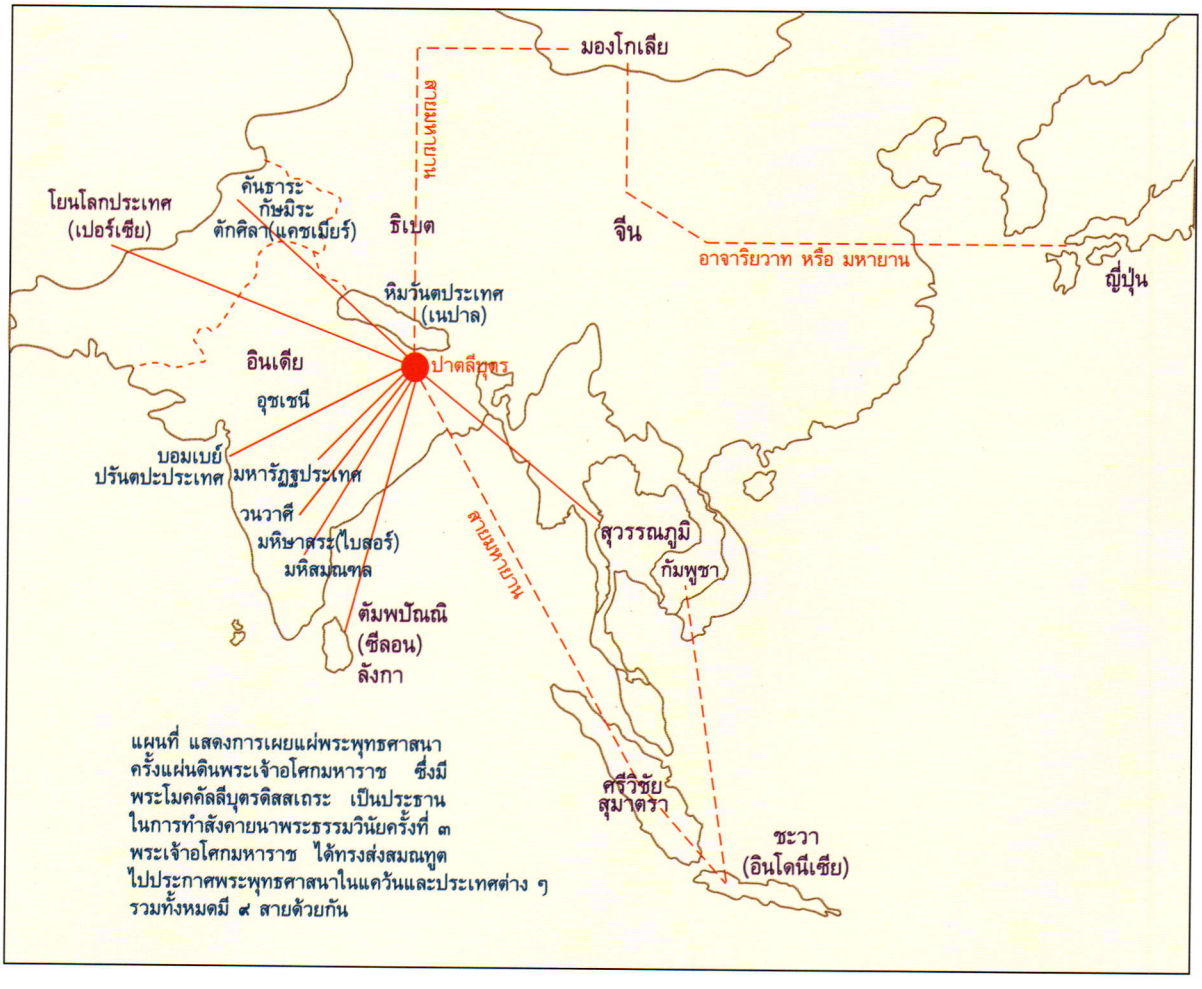

แผนที่ แสดงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแผ่นดินพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งมีพระโมคคัลลีบุตรดิสสเถระ เป็นประธานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในแคว้นและประเทศต่าง ๆ รวมทั้งหมดมี ๙ สายด้วยกัน

พุทธศาสนสถานที่สำคัญ

๙

ด้วยดวงมานศรัทธาโอฬาร์ผล ประเทศชาติศาสน์กษัตริย์พิพัฒน์พล ไทยล่วงพ้นภัยพิบัติสวัสดี

พระพุทธรูป ประดิษฐานภายในพระมหาเจดีย์พุทธคยา เป็นที่สักการะบูชาของชาวพุทธ

ปฏิมากรรมล้ำค่า
ในพิพิธภัณฑ์นาลันทา

๙.๑

แม้สรรเพชญพุทธองค์ทรงลับแล้ว
แต่ดวงแก้วธรรมรัตน์จำรัสใส
ยังทอแสงส่องสว่างกระจ่างใจ
แผ่สันติทั่วไปในโลกา
เพราะสอนให้ห่างชั่วประพฤติชอบ
มีระบอบสอนใจไตรสิกขา
ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา
ดำรงอยู่คู่หล้าคู่ฟ้าดิน

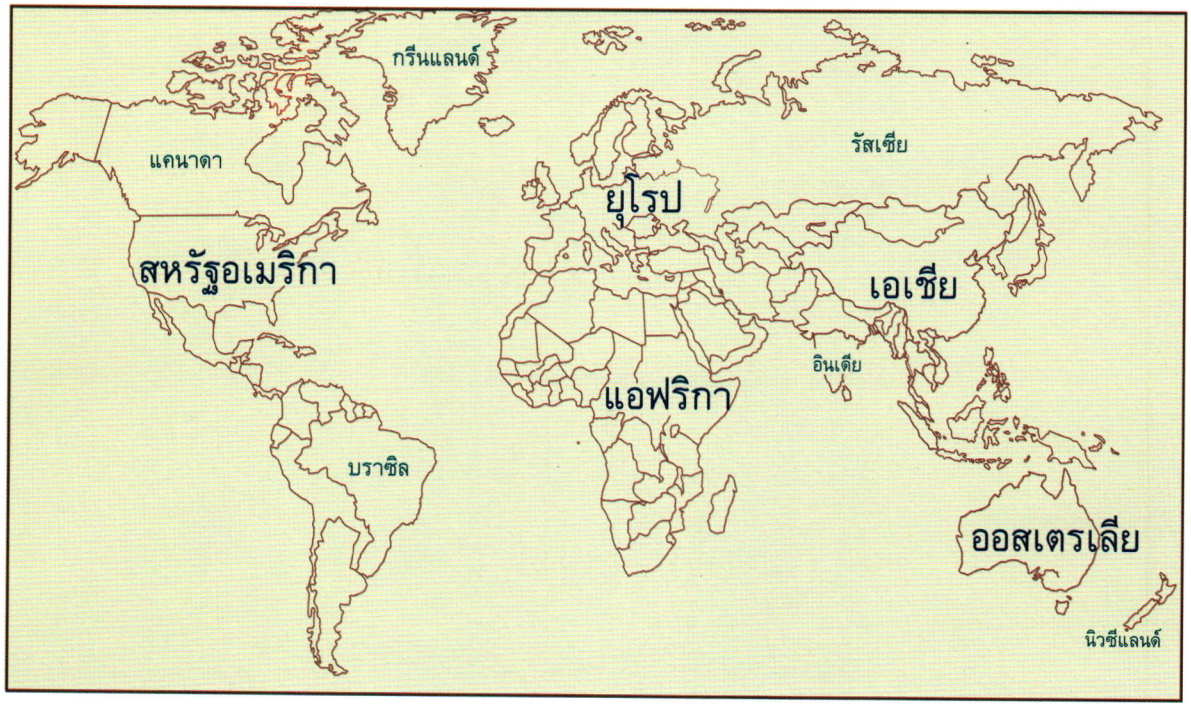

องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.)

ตั้งสำนักงานใหญ่ ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย มีศูนย์ภูมิภาค ๑๓๕ ศูนย์ ใน ๓๗ ประเทศ ๕ ทวีป

ทวีป	ประเทศ	จำนวนศูนย์
๑. แอฟริกา	๑. กานา	๑
	๒. แทนซาเนีย	๑
๒. อเมริกา (เหนือ,ใต้)	๑. บราซิล	๒
	๒. แคนาดา	๕
	๓. สหรัฐอเมริกา	๒๔
๓. ยุโรป	๑. ออสเตรีย	๑
	๒. เบลเยี่ยม	๑
	๓. เช็คโกสโลวาเกีย	๑
	๔. ฟินแลนด์	๑
	๕. ฝรั่งเศส	๕
	๖. เยอรมนี	๒
	๗. เนเธอร์แลนด์	๑
	๘. สวีเดน	๒
	๙. รัสเซีย	๑
	๑๐. สหราชอาณาจักร	๒
๔. ออสเตรเลีย	๑. ออสเตรเลีย	๔

ทวีป	ประเทศ	จำนวนศูนย์
๕. เอเชีย	๑. บังคลาเทศ	๖
	๒. ภูฐาน	๑
	๓. พม่า	๓
	๔. จีน	๑
	๕. ฮ่องกง	๓
	๖. อินเดีย	๓๐
	๗. อินโดนีเซีย	๔
	๘. ญี่ปุ่น	๑
	๙. กัมพูชา	๒
	๑๐. เกาหลีเหนือ	๑
	๑๑. เกาหลีใต้	๑
	๑๒. ลาว	๑
	๑๓. มาเลเซีย	๒
	๑๔. มองโกเลีย	๒
	๑๕. เนปาล	๑
	๑๖. ฟิลิปปินส์	๑
	๑๗. สิงคโปร์	๒
	๑๘. ศรีลังกา	๒
	๑๙. จีนไต้หวัน	๕
	๒๐. ไทย	๙
	๒๑. เวียดนาม	๑

๙.๒

เห็นธรรมะเห็นพระพุทธองค์
พระจึงยังดำรงมิดับสิ้น
พุทธศาสน์ส่องหล้าเป็นอาจิณ
แม้ในถิ่นยุโรป อเมริกา
แอฟริกาและออสเตรเลีย
มีเอเชียเป็นแกนที่แน่นหนา
ประเทศไทยได้รับสมัญญา
แดนแห่งกาสาวพัสตร์[๑] สวัสดี

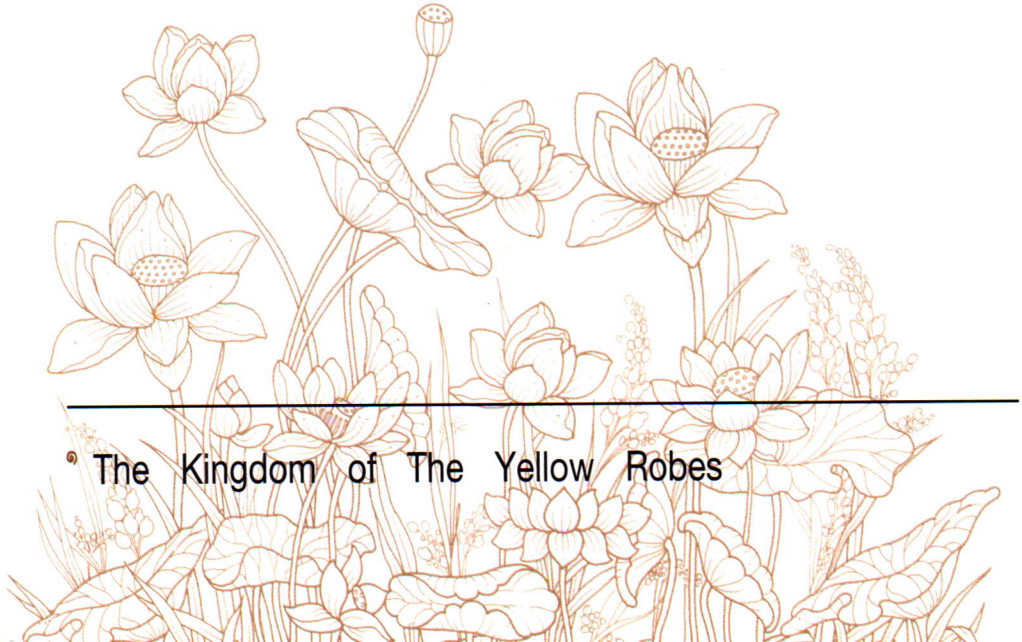

[๑] The Kingdom of The Yellow Robes

๙.๔

ประเทศไทยร่มเย็นอยู่เป็นนิตย์
พึ่งพระจอมบพิตรอดิศร
ทรงปกเกล้าฯ ชาวประชาสถาพร
บุญบวรเบิกฟ้าแหล่งหล้าเรือง
คือ หลักชาติ ศาสนา มหากษัตริย์
อีกทั้งรัฐธรรมนูญช่วยหนุนเนื่อง
เสริมประสานสามัคคีเป็นศรีเมือง
เทิดประเทืองธรรมไว้ในใจเรา

พระธาตุดอยสุเทพ
จังหวัดเชียงใหม่

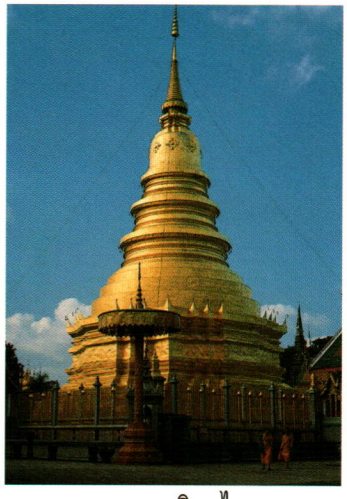

พระธาตุหริภุญไชย
จังหวัดลำพูน

พระธาตุลำปางหลวง
จังหวัดลำปาง

พระธาตุช่อแฮ
จังหวัดแพร่

พระธาตุพนม
จังหวัดนครพนม

พระบรมบรรพต
กรุงเทพมหานคร

พระบรมธาตุไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

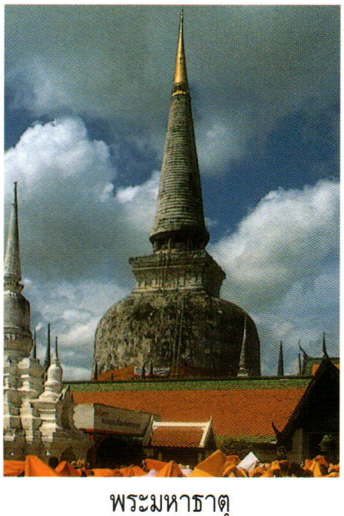

พระมหาธาตุ
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙.๕

ขอนบน้อมพร้อมจิตอธิษฐาน
ดลบันดาลผู้คนพ้นขลาดเขลา
กิเลสโลภโกรธหลงจงบรรเทา
รู้ขัดเกลาจิตใจให้คงคุณ
เว้นสิ่งชั่วมัวหม่นหนทางบาป
ทำดีซึ้งซึมซาบกุศลหนุน
จิตสะอาดเมตตาและการุณ
จักค้ำจุนชีพชื่นยั่งยืนนาน

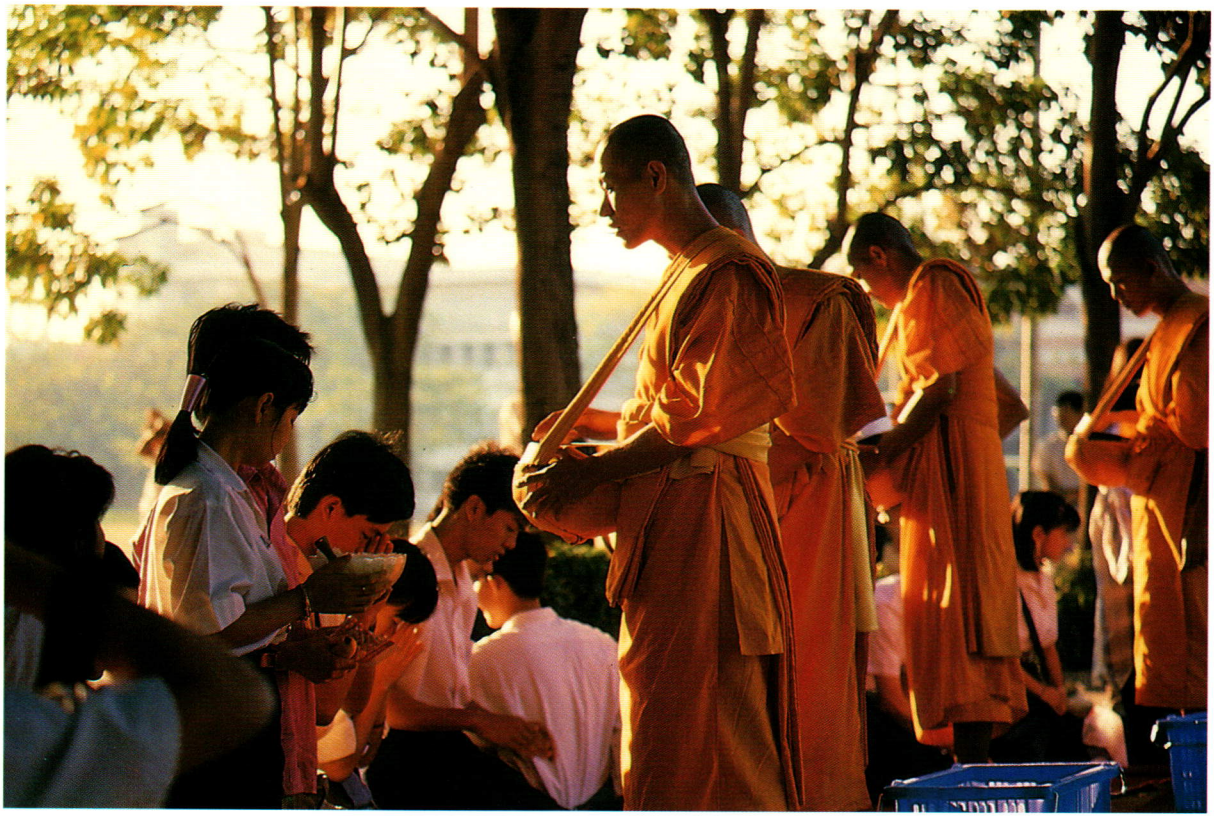

๙.๖

ตั้งหลักใจซื่อตรงดำรงสัตย์
ปฏิบัติเหมาะสมพรหมวิหาร
มีฉันทะวิริยะประกอบงาน
จะทำการใดใดให้พินิจ
อีกรู้รักสามัคคีนี้ล้ำเลิศ
สุดประเสริฐสืบสานสมานจิต
เกิดสันติและสุขทุกชีวิต
ธรรมลิขิตฝากไว้ในมนัส

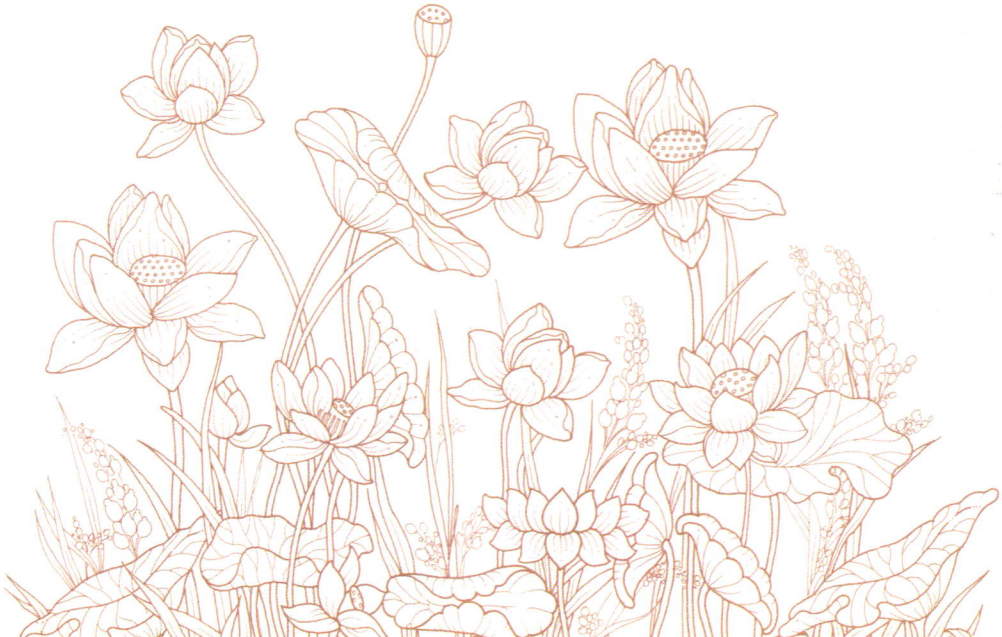

สรุปพระพุทธประวัติ

๙.๗

ยี่สิบเก้าพรรษาฆราวาส
อยู่ในราชสำนักอัครกษัตริย์
อีกหกปีออกไปสู่ไพรชัฏ
ปฏิบัติหนักเพื่อพระโพธิญาณ
ทรงทดลองทรมานพระกายา
แล้วพบว่าไร้ผลพ้นสงสาร
จึงทรงฝึกพระหทัยให้ชำนาญ
กระบวนการสมาธิปัญญา

๙.๘

เมื่อเกิดญาณหยั่งชัดพระสัทธรรม
คุณเลิศล้ำเริ่มพระพุทธศาสนา
ทรงสั่งสอนทุกเหล่าชาวประชา
สี่สิบห้าพรรษาแล้วนิพพาน
ยี่สิบเก้ากับหกและสี่สิบห้า
เป็นแปดสิบพรรษารวมหลักฐาน
คือประวัติแห่งพระศาสดาจารย์
เป็นตำนานสืบคู่ภูวดล

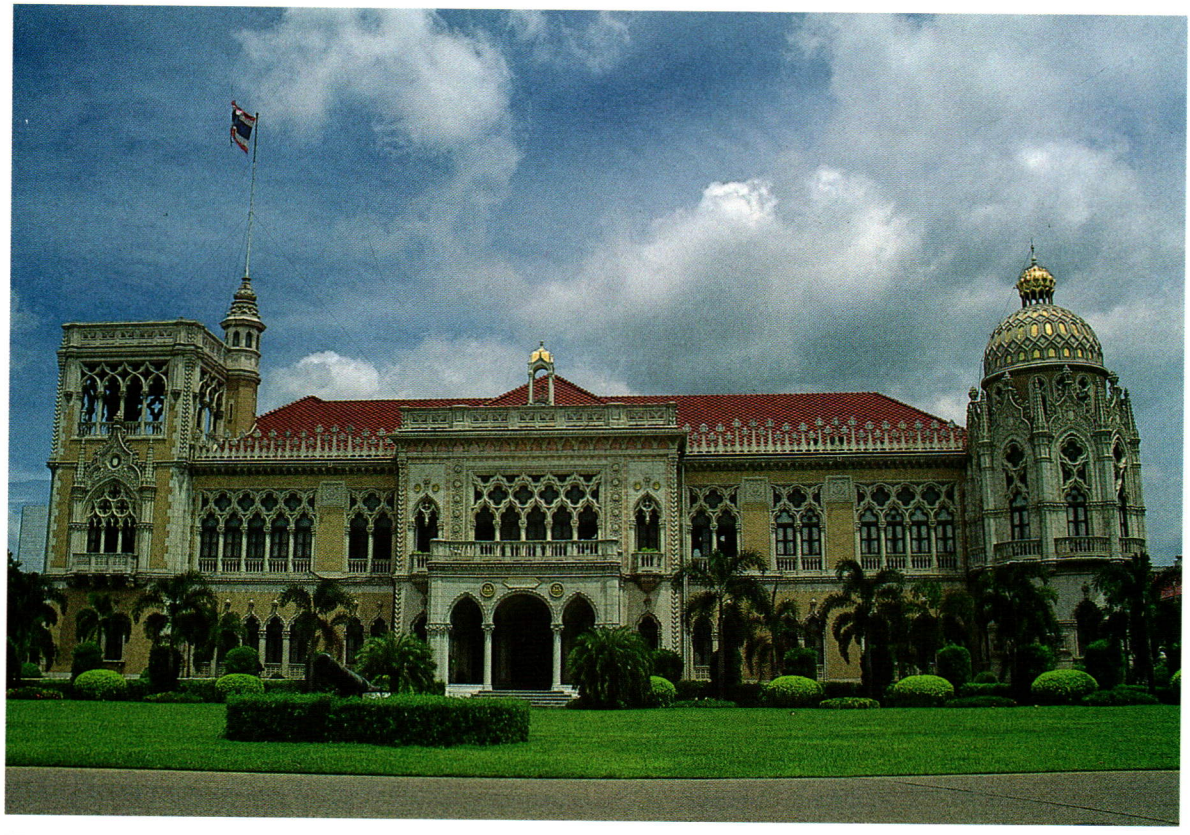

NISSAN

๙.๙

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ ฯ
มุ่งพิทักษ์คุณธรรมนำกุศล
หวังส่งเสริมให้เหล่าเยาวชน
คิดสืบค้นพระประวัติอรรถรส
เรียนรู้ตามรอยบาทพระศาสดา
ใฝ่ศึกษาพุทธภูมิที่ปรากฏ
นบพระคุณบูชาตถาคต
ครบเก้าบทพิพัฒน์สวัสดี โสตถิเทอญ

ห้ามเข้า
ห้ามเข้า

คำนมัสการคุณานุคุณ[๑]

พระพุทธคุณ[๒]

องค์ใดพระสัมพุทธ สุวิสุทธสันดาน
ตัดมูลเกลศมาร บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราคีบพันพัว สุวคนธกำจร
องค์ใดประกอบด้วย พระกรุณาดังสาคร
โปรดหมู่ประชากร มละโอฆะกันดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์ และชี้สุขเกษมสานต์
ชี้ทางพระนฤพาน อันพ้นโศกวิโยคภัย
พร้อมเบญจพิธจัก- ษุจรัสวิมลใส
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล ก็เจนจบประจักษ์จริง
กำจัดน้ำใจหยาบ สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึ่งพิง มละบาปบำเพ็ญบุญ
ข้าขอประณตน้อม ศิระเกล้าบังคมคุณ
สัมพุทธะการุณ- ยะภาพนั้นนิรันดร

---

๑ คำนมัสการคุณานุคุณ อันประกอบด้วย บทพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และชยสิทธิคาถา กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเป็นบทสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน ในวันสุดท้ายของสัปดาห์ก่อนเลิกเรียน

๒ บทประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาริยางกูร)

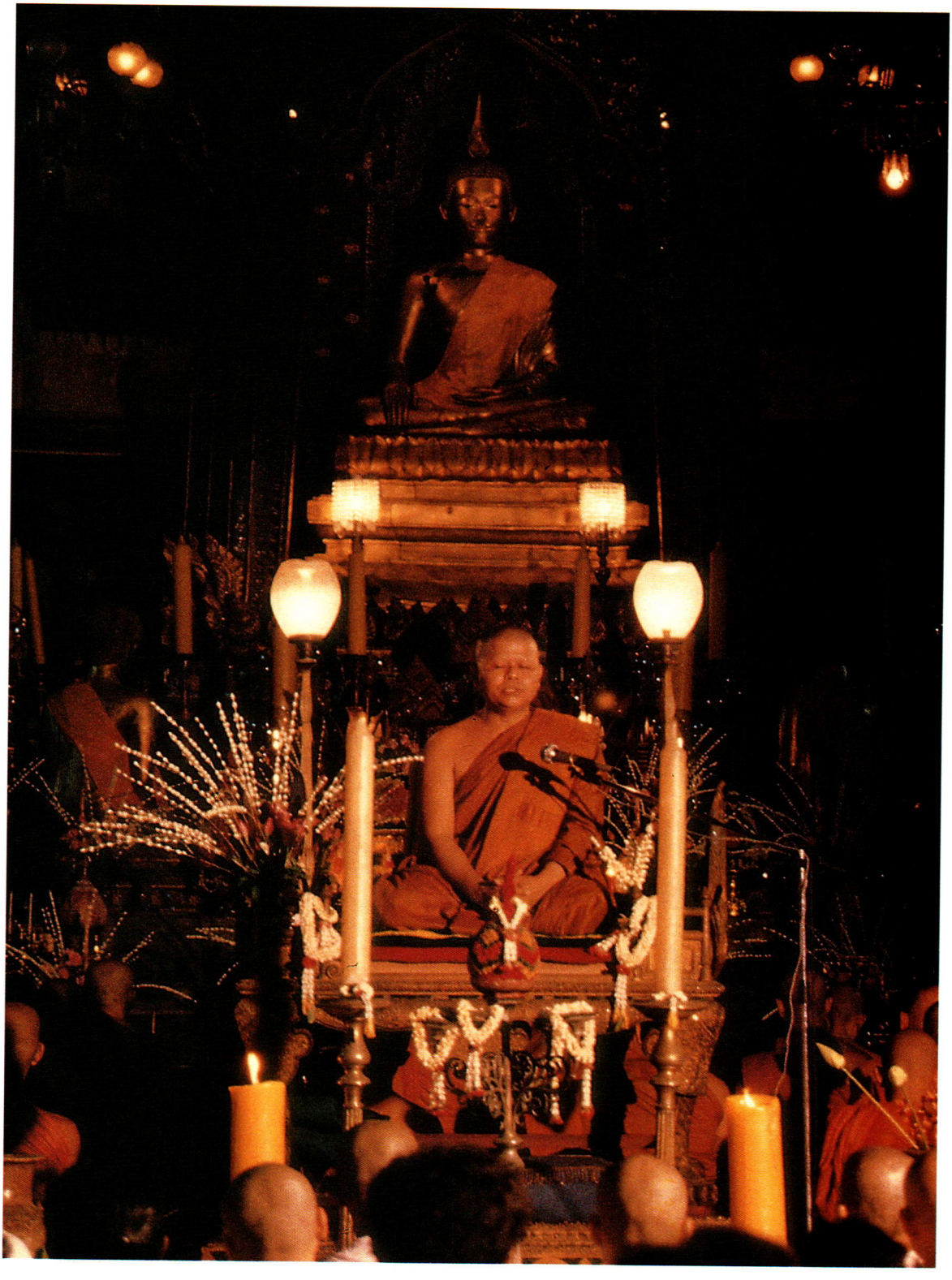

พระสังฆคุณ[๑]

สงฆ์ใดสาวกศาสดา รับปฏิบัติมา
แด่องค์สมเด็จภควันต์
เห็นแจ้งจตุสัจเสร็จบรร- ลุทางที่อัน
ระงับและดับทุกข์ภัย
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร ปัญญาผ่องใส
สะอาดและปราศมัวหมอง
เหินห่างทางข้าศึกปอง บมิลำพอง
ด้วยกายและวาจาใจ
เป็นเนื้อนาบุญอันไพ- ศาลแต่โลกัย
และเกิดพิบูลย์พูนผล
สมญาเอารสทศพล มีคุณอนนต์
อเนกจะนับเหลือตรา
ข้าขอนบหมู่พระศรา- พกทรงคุณา
นุคุณประดุจรำพัน
ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์ พระไตรรัตน์อัน
อุดมดิเรกนิรัติศัย
จงช่วยขจัดโพยภัย อันตรายใดใด
จงดับและกลับเสื่อมสูญ

---

๑ บทประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารียางกูร)

ชยสิทธิคาถา[๑]

ปางเมื่อพระองค์ปรมพุท-
ธวิสุทธศาสดา
ตรัสรู้อนุตตระสมา-
ธิ ณ โพธิบัลลังก์
ขุนมารสหัสสะพหุพา-
หุวิชาวิชิตขลัง
ขี่คีรีเมขลประทัง
คชเหี้ยมกระเหิมหาญ
แสร้งเสกสราวุธประดิษฐ์
กลคิดจะรอนราญ
รุมพลพหลพยุหปาน
พระสมุททะนองมา
หวังเพื่อผจญวรมุนิน
ทะสุชินราชา
พระปราบพหลพยุหมา-
ระมะเลืองมลายสูญ
ด้วยเดชะองค์พระทศพล
สุวิมลไพบูลย์
ทานาธิธรรมวิทิกูล
ชนะน้อมมโนตาม
ด้วยเดชะสัจจวจนา
และนมามิองค์สาม
ขอจงนิกรพละสยาม
ชยสิทธิทุกวาร
ถึงแม้จะมีอริวิเศษ
พละเดชเทียมมาร
ขอไทยผจญพิชิตผลาญ
อริแม้นมุนินทร

---

๑ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานครั้งแรกแก่ทหารไทย ในการไปร่วมกับฝ่ายพันธมิตรในทวีปยุโรป

ที่ รล 0003/ 5388

สำนักราชเลขาธิการ
พระบรมมหาราชวัง กทม.10200

13 เมษายน 2542

เรื่อง อนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

อ้างถึง หนังสือที่ นร 0111/7765 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2542

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542

ตามที่ท่านได้มีหนังสือแจ้งว่า เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิม - พระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือสมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน เพื่อนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเผยแพร่ไปยังวัด ห้องสมุดส่วนราชการ และสถานศึกษาภายในประเทศ การนี้ คณะอนุ - กรรมการ ฯ ประสงค์ขออนุญาตใช้ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ในหนังสือดังกล่าว นั้น

สำนักราชเลขาธิการพิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์ดังกล่าวได้ และขอเรียนว่า หนังสืออนุญาตฉบับนี้ ห้ามนำไปใช้ในการโฆษณาหรือแสวงหาผลประโยชน์อื่นใดทั้งสิ้น ทั้งนี้ ตราสัญลักษณ์จะต้องมีรูปแบบและสีถูกต้องตามที่ทางราชการกำหนด สำหรับต้นแบบที่ถูกต้องได้ปรับปรุงและแก้ไขใหม่แล้ว ตามที่แนบมาพร้อมนี้

ขอแสดงความนับถือ

(หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี)
ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์
โทร.2253457-62 ต่อ 3303
โทรสาร 2243259

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

๑. รองนายกรัฐมนตรี (นายพิชัย รัตตกุล) ประธานกรรมการ
๒. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์) รองประธานกรรมการ
๓. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์) รองประธานกรรมการ

๔. เลขาธิการพระราชวัง กรรมการ
๕. ราชเลขาธิการ กรรมการ
๖. เลขาธิการนายกรัฐมนตรี หรือผู้แทน กรรมการ
๗. เลขาธิการคณะรัฐมนตรี หรือผู้แทน กรรมการ
๘. ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือผู้แทน กรรมการ
๙. ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ หรือผู้แทน กรรมการ
๑๐. เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา หรือผู้แทน กรรมการ
๑๑. เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือผู้แทน กรรมการ
๑๒. ปลัดกระทรวงกลาโหม หรือผู้แทน กรรมการ
๑๓. ปลัดกระทรวงการคลัง หรือผู้แทน กรรมการ
๑๔. ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ หรือผู้แทน กรรมการ
๑๕. ปลัดกระทรวงมหาดไทย หรือผู้แทน กรรมการ
๑๖. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือผู้แทน กรรมการ
๑๗. ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย หรือผู้แทน กรรมการ
๑๘. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน กรรมการ
๑๙. อธิบดีกรมศิลปากร หรือผู้แทน กรรมการ
๒๐. เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ หรือผู้แทน กรรมการ
๒๑. เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือผู้แทน กรรมการ
๒๒. ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน กรรมการ
๒๓. ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน กรรมการ
๒๔. กรรมการผู้จัดการใหญ่ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) หรือผู้แทน กรรมการ
๒๕. กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) หรือผู้แทน กรรมการ
๒๖. นายขวัญแก้ว วัชโรทัย กรรมการ
๒๗. พลเอก จรัล กุลละวณิชย์ กรรมการ
๒๘. คุณหญิงจินดนา ยศสุนทร กรรมการ
๒๙. นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ กรรมการ
๓๐. คุณหญิงเต็มสิริ บุณยสิงห์ กรรมการ
๓๑. นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา กรรมการ
๓๒. นายเธียรชัย ศรีวิจิตร กรรมการ
๓๓. พลเอก พิจิตร กุลละวณิชย์ กรรมการ
๓๔. นายแมนรัตน์ ศรีกรานนท์ กรรมการ
๓๕. นายเย็นใจ เลาหวณิช กรรมการ
๓๖. นางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ กรรมการ
๓๗. พลเอก วันชัย เรืองตระกูล กรรมการ
๓๘. พลเอก บุญศักดิ์ กำแหงฤทธิรงค์ กรรมการ
๓๙. นายวิจิตร อาวะกุล กรรมการ
๔๐. นายสมพร เทพสิทธา กรรมการ
๔๑. ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา กรรมการ
๔๒. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล กรรมการ
๔๓. คุณหญิงสุชาดา ศรีเพ็ญ กรรมการ
๔๔. ร้อยโท สุวิทย์ ยอดมณี กรรมการ
๔๕. นายอเนก สิทธิประศาสน์ กรรมการ
๔๖. ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ กรรมการและเลขานุการ
๔๗. ผู้อำนวยการส่วนวิชาการ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๘. ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๙. หัวหน้าฝ่ายเลขานุการและประสานงาน ส่วนวิชาการ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม

พระสุเมธาธิบดี อนุกรรมการที่ปรึกษา
พลโท ดำเนิร เลขะกุล อนุกรรมการที่ปรึกษา
พลโท ฉลอม วิสมล อนุกรรมการที่ปรึกษา
พลเอก บุญศักดิ์ กำแหงฤทธิรงค์ ประธานอนุกรรมการ
นายสุชีพ ปุญญานุภาพ รองประธานอนุกรรมการ
นายสมพร เทพสิทธา รองประธานอนุกรรมการ
นายชำเลือง วุฒิจันทร์ รองประธานอนุกรรมการ
นายประพัฒน์ แสงวณิช รองประธานอนุกรรมการ
ว่าที่ร้อยตรี เสมอใจ พุ่มพวง อนุกรรมการ
นายอัมพร อรุณรังษี อนุกรรมการ
นางสุมน อมรวิวัฒน์ อนุกรรมการ
นายนันทสาร สีสลับ อนุกรรมการ
นายอุดม จะโนภาษ อนุกรรมการ
นางรำไพ จารุมาศ อนุกรรมการ
นางสุนันท์ ปัทมาคม อนุกรรมการ
ว่าที่เรือตรี อาภรณ์ ณ สงขลา อนุกรรมการ
ผู้อำนวยการสำนักเสริมสร้างวินัยและรักษาระบบคุณธรรม สำนักงาน ก.พ. หรือผู้แทน อนุกรรมการ
ผู้อำนวยการกองประชาสัมพันธ์ กรมกิจการพลเรือนทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด หรือผู้แทน อนุกรรมการ
ผู้อำนวยการกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก กองทัพบก หรือผู้แทน อนุกรรมการ
ผู้อำนวยการกองอนุศาสนาจารย์ อนุกรรมการ
กรมยุทธศึกษาทหารเรือ กองทัพเรือ หรือผู้แทน
ผู้อำนวยการกองอนุศาสนาจารย์ อนุกรรมการ
กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ กองทัพอากาศ หรือผู้แทน
นายปราโมทย์ สัชฌุกร อนุกรรมการ
นางจีราภา ปัญจศิลป์ อนุกรรมการ
นางสาวสกลพรรณ ขจรศิลป์ อนุกรรมการ
นางสาวสุทธิลักษณ์ ศรคุปต์ อนุกรรมการ
ร้อยเอก สุรเชฏฐ์ โพธิ์คำศรี อนุกรรมการ
นางลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา อนุกรรมการและเลขานุการ
นายนพพร บุญแก้ว อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายวิรัช ศุภพล อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ
จัดทำสมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน

พระสุเมธาธิบดี		อนุกรรมการที่ปรึกษา
พลเอก วันชัย	เรืองตระกูล	อนุกรรมการที่ปรึกษา
นายชำเลือง	วุฒิจันทร์	ประธานอนุกรรมการ
พลโท ฉลอม	วิสมล	รองประธานอนุกรรมการ
นายประพัฒน์	แสงวณิช	รองประธานอนุกรรมการ
นายสุชีพ	ปุญญานุภาพ	อนุกรรมการ
พระมหาต่วน	สิริธัมโม	อนุกรรมการ
นางสุมน	อมรวิวัฒน์	อนุกรรมการ
นายสำรวย	สารัตถ์	อนุกรรมการ
นางสุนันท์	ปัทมาคม	อนุกรรมการ
นายวรพงศ์	วรชาติอุดมพงศ์	อนุกรรมการ
นายนพพร	บุญแก้ว	อนุกรรมการและเลขานุการ
นายวิรัช	ศุภพล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน

คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จัดพิมพ์ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒

จัดทำโดย คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำสมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน

บรรณาธิการ	นายชำเลือง วุฒิจันทร์
ผู้ประพันธ์คำกลอน	นางสุมน อมรวิวัฒน์
ผู้ตรวจสอบพุทธประวัติ	นายสุชีพ ปุญญานุภาพ
ผู้ถ่ายภาพและจัดภาพ	นางสุนันท์ ปัทมาคม
	นายวรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์
ศิลปกรรม	นายวรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์
ประสานงาน	นางลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา
	นายนพพร บุญแก้ว
	นายวิรัช ศุภพล

จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ครั้งที่ ๑ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม (สงวนลิขสิทธิ์)
พิมพ์ที่ บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด
ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร โทร. ๕๓๙-๗๔๙๑-๔

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สมุดภาพพุทธภูมิเพื่อเยาวชน -- กรุงเทพ ฯ :
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2542.
200 หน้า
294.3092
ISBN 974-7772-35-3

หนังสือเผยแพร่ ห้ามจำหน่าย